märka last

MTÜ Lastekaitse Liit ajakiri
09/2018
Programmi "Kiusamisest vabaks!" erinumber

Kiusamisest vabaks!

Mitmekesine maailm on üksteiselt õppimise, mitte kiusamise koht • Kas Sina oled kaasas? • Karu ärkab ellu vaid siis, kui kõik temasse usuvad • Mida arvestada programmiga "Kiusamisest vabaks!" liitumisel? • Mõtteid programmi „Kiusamisest vabaks!" täiendkoolitusest • Lastekaitse Liidu traditsiooniline konverents toimub novembrikuus • „Paremad sõbrad" Tallinna Inglise Kolledžis • Koolirahu leping sõlmiti Pärnus • "Kiusamisest vabaks!" Islandil • Arvamusfestivalil arutleti heade suhete vajadusest koolikeskkonnas • Võimalikud põhjused lapse halva käekirja taga • Mul on suur mure • Hoolin ja märkan • Kandideeri Lastekaitse Liidu stipendiumile!

SISUKORD

Mitmekesine maailm on üksteiselt õppimise, mitte kiusamise koht 4

Kas Sina oled kaasas? 7

Valemivihikute kaantel seikleb taas Sõber Karu 7

Karu ärkab ellu vaid siis, kui kõik temasse usuvad 8

Mida arvestada programmiga "Kiusamisest vabaks!" liitumisel? 14

Mõtteid programmi „Kiusamisest vabaks!" täiendkoolitusest 17

Mis on ELU? 19

Lastekaitse Liidu traditsiooniline konverents toimub novembrikuus 19

„Paremad sõbrad" Tallinna Inglise Kolledžis 20

Koolirahu leping sõlmiti Pärnus 23

"Kiusamisest vabaks!" Islandil 24

Arvamusfestivalil arutleti heade suhete vajadusest koolikeskkonnas 28

Võimalikud põhjused lapse halva käekirja taga 30

Mul on suur mure 32

Hoolin ja märkan 34

Sõber Karu maskoti laenutamine 37

Sõber Karu mobiilirakendus 37

Sõber Karu jõulukaart 37

Kandideeri Lastekaitse Liidu stipendiumile! 38

Väljaprinditavad pildid värvimiseks 39

Väljaandja:
MTÜ Lastekaitse Liit

Toimetajad:
Marie Tammsaar,
Grete Landson

Ajakirja kontakt:
ajakiri@lastekaitseliit.ee
ajakiri.lastekaitseliit.ee

Fotod:
autorid ja
www.pixabay.com

Kujundus:
Siiri Timmerman

Esikaas
padja autorid
Hege Runnel
ja Maire Forsel
foto: Maire Forsel

Aga Mina sõnumit edastavad erinevate valdkondade eestkõnelejad nii avalikust kui ka erasektorist. Ühistegevuste eesmärgiks on väikeste laste ja nende tugivõrgustike väärtustamine, tervise hoidmine, väärtuspõhiste otsuste tegemine ja turvalise keskkonna loomine.

EESTI

Lastekaitse Liit Estonian Union for Child Welfare · Haridus- ja Teadusministeerium · Hasartmängumaksu Nõukogu · Save the Children · The Mary Foundation · Sotsiaalministeerium

Ma soovin olla teotahteline ja rõõmus laps

Toivo Sikk
Lastekaitse Liidu vanematekogu liige

Kõigile meile meeldib elada ühiskonnas, kus valitseb inimeste vaheline sallivus, kus austatakse kõiki inimesi, kus näidatakse oma tegemistega üles hoolivust ja ollakse julge reageerija, kui seda on vaja. Kuid kuidas me saame kõiki neid väärtusi endas arendada?

Kindlasti suheldes ja osaledes ühiskonna ettevõtmistes.

Me ei saa kõigiga olla südamesõbrad, kuid saame alati väärtustada meid ümbritsevaid inimesi – esmalt oma ema ja isa, nende vanemaid ja sugulasi, lasteaia- ja koolikaaslasi, tuttavaid. Väärtustades neid loodame, et saame ka ise samasuguse suhtumise osaliseks. Kuid kas kellegi või millegi väärtustamine tekib iseenesest? Kas väärtustamise aluseks on üksnes nende inimeste tundmine? Küsimusi on rohkemgi, kuid esmatähtis on see, et väärtusi omandatakse, õpitakse kõiges nende järgi tegutsedes ja püütakse luua inimesele tunne, et ta elab kiusamisvabas ühiskonnas.

Kui me oleme hoolivad, siis tahaks, et meil kõigil läheks hästi. Ka see, et kaotame vahel ajataju ning jääme lubatud kohtumisele hiljaks ning sellest ootajaid ei hoiata, näitab meie mittehoolivust teiste inimeste suhtes. Ka lubamine ning nendest lubadustest mittekinnipidamine on austusega kaasnevad omadused.

Elame kiirelt muutuvas ühiskonnas, kus aeg kulgeb samas tempos kõigile meist – mõned meie hulgast kurdavad aga, et aega üldse ei ole, samas osad ei tea, millega seda sisustada. Seega küsimus on meis endis, meie mõtestatud tegevuses.

Me ei saa kõigiga olla südamesõbrad, kuid saame alati väärtustada meid ümbritsevaid inimesi

"Kiusamisest vabaks!" programm on laiemas mõttes lastele ja täiskasvanutele, ehk siis kogu ümbritsevale maailmale, elu nelja alusväärtust õpetav programm. Head suhted inimeste vahel ei hooli rahvusest ega emakeelest. Programm õpetab mõistma, et igaühes meist on midagi head olemaks ja väärtustamaks teisi heade kaaslastena - klassikaaslase, kolleegi, naabri, tuttavana, teatris, tänaval.

Programmi „Kiusamisest vabaks" metoodika aitabki lastel mõista seda, mida tähendab hoolivus, sallivus, austus ja julgus. Mõisted on aga vaja lastele lahti seletada. Lapsed õpivad omavahel suhtlema, koostööd tegema ja lahendama situatsioone, millega igapäevaselt võivad kokku puutuda. Metoodika on lastele meelepärane, aitab neil omavahel suhelda ja lahendada erinevaid situatsiooniolukordi. Ja nii tekib neil toimimiseks kindel omalt poolt katsetatud kogemus. Lapsed õpetatakse probleeme lahendama eesmärgiga probleeme esmalt märgata ja seejärel leida lahendus. Igal probleemil on põhjus, tähtis on kiiresti leida sellele lahendus ja püüda see teoks teha.

Ilusat teotahtelist ja elamusrikast kooliaastat kõigile!!

Mitmekesine maailm on üksteiselt õppimise, mitte kiusamise koht

Võsu Kool on Lääne-Virumaal Haljala vallas asuv haridusasutus, mis koondab 65 õpilasega Võsu põhikooli ning kokku 54 lapsega lasteaiarühmi Võsul, Vihulas ja Võsuperes. Võsu kool on „Kiusamisest vabaks!" värske kasutaja, olles liitunud 2018. aastal. Selles artiklis jagavad Võsu Kooli direktor Liina Altroff ja Võsu Kooli lasteaiarühmade õppejuht Aet Kruusimägi oma kogemust sellest, miks otsustati asuda lastevahelisi suhteid „Kiusamisest vabaks!" abil süsteemselt ja järjekindlalt üksteisega arvestamaks muutma.

Liina Altroff
Võsu Kooli direktor

Kiusamise põhjused ja viisid on pahatihti ootamatud ning enamasti väga eripalgelised. Kiusamine võib olla avalik, justkui uhkuseasi, või ka väga varjatud. Kiusamine võib muutuda igapäevaelu osaks nii, et osalised seda ise enam ei märkagi. Tõdemus, et kiusamine on meie koolis ja lasteaiarühmades olemas, oli mulle kui vastsele koolijuhile ootamatu ja ebameeldiv.

Eelmise õppeaasta alguses Võsu Kooli ja lasteaedu juhtima asudes olin arvamusel, et väikeses maakoolis pole kiusamine ehk teab kui suur probleem. Võib-olla nägelevad veidi, mis seals ikka. Mõistmine, et asjad võiksid olla palju paremini, saabus järk-järgult, aga üsna kiiresti. Üks tubli ja nutikas tüdruk teatas kõva hääle ja vähimagi kõhkluseta, et sööklas lauanaabriks sattunud lapse kõrvale ta kindlasti ei istu. Mis mõttes ei istu? Ta ei meeldi mulle, ma ei istu. Mõne õpilase arvates väärisid teiste tunnis esitatud mõtted naeruvääristamist ja halvakspanu. Siis laps, kellele klassinäidendites minu arvates liiga sageli peksukoti roll määrati. YouTube'is kaasõpilase video alla kirjutatud inetud kommentaarid ... Teadsin, et kui ma koolijuhina midagi ette ei võta, kiidan eelneva sama hästi kui heaks.

Olin varem kuulnud pigem „Kiusamisvaba kooli" programmist, ent Lastekaitse Liidu „Kiusamisest vabaks!" tundus Võsu Kooli kui lasteaed-põhikooli jaoks sobivam. Eelkõige seetõttu, et programmi tegevustega alustatakse juba lasteaias. Olen väga nõus väitega, et kooli tulles on laps juba peaaegu valmis, tema väärtushinnangud on suuresti paigas, ta on inimesena vormitud. Kui lasteaias aga alustada, on kokkulepitud väärtuste kooli ületoomine asjade loomulik käik. Hoolivus, sallivus, austus ja julgus on inimeseks olemise alusväärtused.

Programmi tulemustest saame konkreetsemalt rääkida ehk paari aasta pärast. Kindlasti aitavad kaasa lõpuks ka Võsu Kooli jõudnud tugisüsteemid psühholoogi, logopeedi ja sotsiaalpedagoogi näol - igal tegevusel on oma mõju. Võsu Kooli õpetajad on aga juba praegu harjunud, et ühelegi kasvõi kiusamise moodi juhtumile me enam reageerimata ei jäta. Loodan väga, et uuel õppeaastal suudame koos laste ja vanematega üksteist veelgi rohkem väärtustada ja märgata.

Hoolivus, sallivus, austus ja julgus on inimeseks olemise alusväärtused.

Aet Kruusimägi
Võsu Kooli lasteaia-rühmade õppejuht

Nii Võsu Kool kui ka lasteaiarühmad on teatud mõttes kogukonna alustalad, mille rolli kohalikus elus on keeruline ülehinnata. Anname endast parima, et meie lasteaiarühmade ja kooli koostöö oleks hea, korraldame klassi- ja lasteaiaõpetajate ümarlaudu ning analüüsime koolivalmidust. Soovime väga, et ka ühiseid väärtusi kantaks edasi lasteaiarühmast üheksanda klassi lõpuni.

Väikekooli ja lasteaiana on meil ainulaadne võimalus panustada oma laste arengusse märksa rohkem kui ehk suuremas koolis. Õpetajal on võimalus iga lapsega väga individuaalselt tegeleda. Tahame, et koolis ei antaks ainult head haridust, vaid et kõik tunneksid ennast väärtusliku ja vajalikuna, et kool ja lasteaiarühm oleks iga päev nii lapse, õpetaja kui ka vanema jaoks mõnus ja turvaline koht.

Lasteaiaõpetajatega vesteldes hakkas mulle ühel hetkel kõrva jääma, et lapsed ei oska omavahel sageli suhelda. Selle asemel, et sõbraga murest rääkida ja enesekindlalt oma tundeid väljendada, tõusis rusikas või lipsas üle huulte halvustav sõna. Laps õpib lasteaias kaaslast märkama, aitama ja temast hoolima ning läheb samade väärtustega kooli, kus õpetajad neid oskusi edasi arendavad. Tegutseme ühe ja sama eesmärgi nimel.

Väärtustame sallivust, abivalmidust, mänguseltsilise hoolivust ja ausust. Hoolitseme selle eest, et pisike lasteaiapõnn oleks hea sõber ning arukas koolilaps abivalmis klassikaaslane. Ükski laps ei tohi tunda end tõrjutu või kõrvalejäetuna, sest kogukond vajab püsimajäämiseks ja arenguks abivalmis, toetavaid ja märkavaid liikmeid.

Eelnevad teadmised programmist olid vähestel, ent üht-teist olime siit-sealt kuulnud. Õpetajad olid väga nõus, et nutiajastu laste omavahelistele suhetele ning suhtlemisoskusele tuleb järjekindlalt rohkem tähelepanu pöörata. „Kiusamisest vabaks!“ programm annab väga häid mõtteid ja tööriistu, kuidas seda kõiki osapooli kaasates teha.

Fotode autor: Tiiu Heinsoo

Kas Sina oled kaasas?

Sigrit Nigulas
Lastekaitse Liidu programmi
"Kiusamisest vabaks!" koolitaja

Väikestest asjadest sünnivad suured. Tihti me igatseme kohe suure pildi teostumist, kuid unustame detailidele tähelepanu pöörata. Ja vahel meil läheb meelest, et detailideks, ühendavateks lülideks, võime olla ka me ise.

Kaasav hariduskorraldus on aina enam tähelepanu keskpunktis ja kellelegi ei tule vast üllatusena selle rakendamise ilu- ja valukohad. See on olnud aastast aastasse me kõrvus, mõtetes ja tegudes. Ometi tuleks endalt küsida, kas mina ikka olen selle idee ja teostamisega päriselt ja täielikult kaasas?! Kaasava hariduse efektiivsemaks ellu viimiseks on endiselt puudu ressursse, ent vähemtähtsad ei ole puudujäägid meie endi hoiakutes. Kui suured asjad käivad vahel üle jõu, siis alustame väikestest. Alustame iseendast, et olla eeskujuks.

Mida teen mina selleks, et teised minu ümber tunneksid end kaasatuna ning osana tervikust? Salliv ja hooliv keskkond on kaasava hariduskorralduse alustalaks ning see on konkreetselt see, mille loomist saab iga inimene toetada. Vahel on hea piiluda enda sisse ja vaadata, millised on need seemned, mida oled enda ümber külvamas. Seda ei peaks tegema vaid korra, vaid see võiks saada harjumuseks. Küsida endalt, vastata endale ja mõelda, kuidas saaks veelgi paremini edasi tegutseda.

- Kuidas mina väljendan sallivust kaasinimeste suhtes?
- Kuidas ma õpetan teisi rohkem sallima?
- Kuidas mina väljendan hoolivust kaasinimeste suhtes?
- Kuidas ma õpetan teisi rohkem hoolima?
- Mida ma teen selleks, et abivajajaid märgata?
- Kuidas ma õpetan teisi abivajajaid märkama?

Need on vaid mõned mõtlemiskohad ja oleme realistid, tegemist on imepisikeste sammudega, ent ka väike samm on liikumine edasi. Ikka parema suunas.

Valemivihikute kaantel seikleb taas Sõber Karu

Käesoleva õppeaasta algklassidele mõeldud valemivihikute kaantel tegutseb ka sel aastal Sõber Karu koos oma heade kaaslastega. Valemivihikud algklassidele on ruudulised matemaatika, 20-joonega eesti keele ja inglise keele ning abijoonega eesti keele tarbeks. Iga vihik sisaldab kolm lehekülge vastava õppeaine valemeid ja reegleid, lisaks ka huvitavat lugemist ja muidugi „Kiusamisest vabaks!“ töölehe, mille on loonud programmi koolitaja Sigrit Nigulas.

Õpetaja Kätlin lastega karukoosolekut läbi viimas.

Karu ärkab ellu vaid siis, kui kõik temasse usuvad

"Kiusamisest vabaks!" programmi rakendamine Sipsikute rühma õpetajate silme läbi

Jaanika Reinik Kätlin Valge

Tallinna Meelespea Lasteaia Sipsikute rühma õpetajad

Fotod: Tallinna Meelespea Lasteaed

Neli aastat tagasi oktoobrikuus osalesime „Kiusamisest vabaks!" metoodika põhikoolitusel. Kiusamise temaatika on väga isiklik ja igal inimesel on sellega oma kokkupuude või oma lugu rääkida. Koolitusel kuuldu kõnetas meid isiklikult ja sütitas soovi kasutada programmi meie sel ajal kolme kuni nelja aastaste laste rühmas.

Baaskoolituse läbimise järel analüüsisime koolituselt saadut ja koostasime mõttelise plaani selle kasutamiseks. Meie kõige olulisemaks lähtekohaks sai koostöö, mis on ühise tegutsemise alustalaks. Kaasasime protsessi lapsevanemad, kelle ülesandeks oli nelja nädala jooksul sõnastada põhiväärtused rühmaesiku seinal olevatele plakatitele. Väärtuste sisulise tähenduse üle arutlesime ühiselt spetsiaalselt „Kiusamisest vabaks!" koosolekul, kus sõna sai iga lapsevanem. Viisime samas läbi ka oma esimese täiskasvanute karukoosoleku, kus kasutasime arutelukaarti rühma lapsevanemate vaheliste

suhete arutamiseks. Jõudsime ühisele arusaamale täiskasvanute eeskuju olulisusest, milleks on sõnade ja tegude kooskõla.

Koosolekul mõistsime ka kodu ja lasteaia vahelise koostöö olulisust, et Sõber Karu oleks lapsele usaldusväärseks sõbraks. Lapsevanemad mõistsid neile pandud ootusi ja tuge kiusamisvaba kultuuri loomiseks rühmas.

Lapsed leidsid tee karudeni seiklusliku mängu kaudu. Muusikatunni järel leidsid nad koridori seintelt juhiseid millegi otsimiseks. Väikesed Sõber Karud olid end peitnud jõulukaunistuste vahele. Elevuse ja rõõmuga liikusid lapsed rühma, tutvustama uuele sõbrale olulisi asju lapse elus - kus ta magab, käsi peseb, riideid vahetab, mängib, joonistab või legodega ehitab. Esimese sagimise järel koondusid lapsed vaibale karukoosoleku ringiks ja tutvusid lapsed oma karuga - mis on tema nimi? Nii sündisidki kolmeaastaste Sipsikute parimad sõbrad Vikerkaar, Tuulelohe, Karuke, Karukalli ja teised.

Karude tulekuga muutus ka meie rühmaruum - rühmas aukohal asus nüüd lastevanemate toodud materjalidest valminud karumaja, seinu kaunistasid lisaks laste joonistatud piltidele ka karuplakatid. Kujundasime rühma esikusse “Kiusamisest vabaks!” infostendi lastevanematele. Nii oli tuttav kujutis nii lastele kui ka vanematele kogu aeg silme ees.

Jõudsime ühisele arusaamale täiskasvanute eeskuju olulisusest, milleks on sõnade ja tegude kooskõla.

Laste jaoks olid karud nüüdsest kogu aeg olemas ja valmis osa saama nii karukoosolekutest kui ka laste mängudest, olema toeks esinemistel ja kaisus uneajal. Õpetajatena usume, et Sõber Karu ei ole asjaks riiulis, ega pelgalt õppevahendiks või mänguasjaks. Ta tähendab midagi erilist ja on igale lapsele omal moel õppimise- ja mängukaaslaseks. Et see oleks ka lapsele mõistetav, rääkisime esimestel karukoosolekutel just karuga tegutsemisest ja tema hoidmisest. Karukoosolekutel karu ei hüpitata, sest siis on nii lapsel kui ka karul kaaslaste kuulamiseks raske keskenduda. Sõber Karu kuulab meeleldi lapse mõtteid, muresid ja rõõme ning soovib, nagu iga teine sõber, et teda hästi hoitakse.

Õpetaja Jaanika lastega karumassaaži läbi viimas.

Lapsevanem: "Mu laps ütles, et karumaja hakkab lagunema ja ta karul on seal ohtlik olla. Mõtlesime, et ehitaks uue maja - võtame mõõdud ja toome nädala möödudes ära".

Vasakul esimene lastevanemate toodud materjalidest valminud karumaja ning paremal lastevanemate tehtud uus karumaja.

Õpetajatena oli meile põnevaks väljakutseks planeerida väärtuskasvatuslikke tegevusi kaasates nii Sõber Karu kui ka muid vahendeid "Kiusamisest vabaks!" kohvrist, mida igapäevategevuste käigus terviklikult kasutades avastasime üha uusi selle tahke. Õpetajatena peame oluliseks lastel loovuse väljendamiseks ning katsetamiseks võimaluse andmist. Nüüd otsustasime sama teha ka ise. Meie fantaasialendudest sündisid mitmed vahendid, lood, etendused, tegevused ja palju muud, mis meie suurt eesmärki – rühmas ühtekuuluvustunde loomist ja hoidmist – aitas täita. Soovime, et iga meie rühma laps tunneks ennast oodatu ja olulisena.

Lapsed esimese Karunäituse esimesi uudistamas.

Meie loovus kandus üle ka lastele. Koolieelses rühmas olid lapsed valmis ja ka soovisid iseseisvalt karukoosolekuid läbi viia, mõelda karumassaaži jaoks lugusid ja algatada Sõber Karu maskoti kutsumist rühma üritustele ning oma esinemistele. Soovi võimendas kahtlemata laste kogemus karudega väljaspool lasteaia ruume. Olime selleks ajaks korraldanud mitmeid fotonäitusi karudest kodudes ja muudes laste jaoks olulistes paikades. Kui esimene fotonäitus oli kui "aken koju", siis hiljem muutus see üheks ühendajaks rühma eri laste vahel – üha enam sooviti suhelda ka väljaspool lasteaeda ja õpiti kaaslasi, nende huvisid ning hobisid paremini tundma.

Meie rühma traditsiooniks oli suure karu külaskäik kodudesse laste sünnipäevadel.

Sünnipäevad on rõõmurohketeks hetkedeks, kus kokkuleppel vanematega said kõik rühma lapsed kutse sünnipäevadele. Ühistest tähistamistest tehti sissekandeid sünnipäevade raamatusse ning loomulikult ootas iga laps pikisilmi suure karu külastust.

Esimesel lastevanemate karukoosolekul andsime märku oma ootustest ja sõlmisime vastastikuseid kokkuleppeid. Üha enam nägime, kuidas suusõnalisest kokkuleppest sai tegelikkus. Vanemate suhtumine karudesse ning selle teemaga tehtavasse töösse oli kindlasti oluliseks alustalaks laste kiindumusele Sõber Karudesse. Lapsed said vaadata karunäituseid, kus piltidel olid ka emad-isad ning teised pereliikmed, kes samuti tundsid teema

Sünnipäevade raamat.

Lapsevanem (sünnipäevajärgsel hommikul): "Huvitav, kas kõigile lastele on karu nii oluline, kui minu omale? Ma pole veel näinud, et laps nii suure rõõmuga voodi poole läheks – karu kaenlas ja naeratus näol!"

Loovtegevus koos karudega rühma teatrisirmi juures.

vastu huvi. Õpetajatena tundsime rõõmu toimivast koostööst ja pidasime üha uusi plaane nii, et mitte vaid meie õpetajatena ei hoidnud lapsevanemaid kursis tehtuga, vaid vanemad küsisid ise. "Kuidas teil karudega läheb? Mulle endale tundub toimivat, rühm on ühtne ja pole nagu kampasid". "Mulle meeldib see, mida te teete, kuna olen ise olnud koolikiusamise ohver, kuna olen erinenud".

Karud muutusid meie rühma täieõiguslikeks liikmeteks ja koostöös muusika- ja liikumisõpetajaga liikusime nendega rühmast välja. Karud saatsid meid laulu- ja tantsupidudel, spordipäevadel ja muudel üritustel. Karud muutusid headeks abilisteks ka laste valdkonnapõhiste teadmiste arendamisel, näiteks matemaatikas ning keeles ja kõnes. Huvitav, et lapsed ei kaotanud vanuse kasvades karude vastu huvi. Õpetajatena lõime lastele uusi võimalusi ja viise koos karudega õppimiseks ja avastamiseks. Nii nagu lapsed kasvasid koos karudega, kasvasid ka karud koos lastega. Meile oli see oluline selleks, et saata lasteaiast kooli julgeid, hoolivaid ning

Koolieelikute ja Tallinna Õismäe Gümnaasiumi sõbrapäeva ühisüritus, 14.02.2018.

kokkuhoidvaid lapsi, aga ka seetõttu, et paljusid meie rühma lapsi ootas ka koolis kohtumine Sõber Karuga. Koostööd kinnitasid meile Tallinna Õismäe Gümnaasiumi õpetajad. Meie koolieelikud külastasid mitmel korral kooli, et vaadata koolilaste esinemist, karudega koos tegutseda ning ka ise esineda. Lasteaialapsed said võimaluse koos juba koolis käivate lastega laulda, tantsida ja ülesandeid lahendada. Koolilapsed ning õpetajad omakorda külastasid meie lapsi lasteaias.

Nii nagu meie teekond koos karudega algas, nii ta koos karudega ka lõppes. Rühma lõpuaktusel istusid aukohal nii Sipsikud kui

ka karud; laste mappidele joonistas igaüks ennast koos karu ja Sipsikuga ning ka õpetajatel olid kaasas rinnaehetena oma karud – küll pisemad ent südame ligi. Kooli mindi naeratusega näol ning karuga käes. Sõber Karu on lapsele ikka ja jälle toeks uutes ja esiti ootusärevust tekitavates olukordades.

> *"Karu on sellepärast ka tore, et ta aitab mind, kui ma kuhugi lähen võõrasse kohta. Karuga on julgem".*

Õpetajatena oli meil hea meel teades, et laste sõprus karuga ei lõpe lasteaia lõpuaktusega, vaid kõigile jäävad nende sõbrad kasutusse. Paljude jaoks algab koolis klassijuhataja abil uus ja huvitav ühine teekond koos karuga, kellel on lastele veel palju õpetada.

> *"Karu on mulle õpetanud, et ole sõbralik ja ära kiusa teisi. Ja veel, et kui keegi jääb hätta, siis tule ja aita. Ja isegi siis, kui see pole su sõber, siis ikka peab aitama, sest mitte kunagi ei tea, mis hullu temaga võib juhtuda".*

Sipsikute rühma lõpuaktus, 01.06.2018.

"Ta on meid nii palju õpetanud, et mul ei ole kõik see meelde jäänud".

"Karu on mulle õpetanud, et kui keegi teine räägib siis ei sega vahele. Ja siis, et kui on mingi mure sul siis aitab, kui räägid sellest sõbrale või siis lahendad selle ise ära."

"Karumassaaži olen ma teinud karuga. Siis olen koos karuga mänginud kahekesi ja ma võtan oma karu alati kaissu".

"Karu on õpetanud mind rõõmus olema ja karumassaaži tegema. Karuga ma olen õppinud, et kui on tüli sõbraga siis peab alati ära leppima. Et, kui kellegil on probleem siis ta räägib sellest".

"Karu on mind õpetanud olema tore mängukaaslane - selline, kes mängib ja ei vaidle nii palju".

"Ja karu on õpetanud, et ära siis karju, kui ei ole põhjust ja niisama läks midagi sassi. Muidu sul võib hääl ära minna ja sa ei saa päriselt appi kutsuda, kui seda vaja on. Näiteks kui sa näed, et laps võib valel ajal teed ületada, siis ei tasu ära joosta vaid tuleb midagi teha, et aidata. Näiteks kõva häält teha, et laps jääks seisma ja auto ka."

Fotol loo autorid

Mida arvestada programmiga "Kiusamisest vabaks!" liitumisel?

Merit Lage

Psühhoterapeut, programmi "Kiusamisest vabaks!" koolitaja

Kooli ja haridust tervikuna peetakse oma olemuselt üldiselt konservatiivseks. Ometi on kooli näol siiski tegemist pidevate sisemiste muutuste juhtimisega – pidevalt muutub õpilaste ja nendega seonduvalt lapsevanemate arv, aga ka personali koosseis. Koos inimeste vahetumise ja põlvkondade kasvamise ning vaheldumisega on koolis seetõttu pidevas muutumises ka vajadused, käitumine ja suhtumine. Eestis pakutakse haridusasutustele võimalust liituda paljude erinevate projektide ja programmidega, mille käivitamine ja elus hoidmine koolis on samuti muutus.

Nii nagu enamik suuremaid organisatsioone, toetuvad ka koolid alustele, mis on välja toodud alusdokumendis. Koolid on enamasti valinud järgimiseks nii põhiväärtused kui visiooni. Programm "Kiusamisest vabaks!" tegeleb väärtuskasvatuse võimaluste pakkumisega ja toetub neljale põhiväärtusele, milleks on sallivus, hoolivus, austus ja julgus. Kui koolijuht ja meeskond otsustab oma suhtumises ja käitumises luua muutuse nii, et iga planeeritud või spontaanne tegu, tegevus, tund, ja sõna on juhitud neist põhiväärtustest, loob see meeldiva kollegiaalse atmosfääri. Heade suhetega kollegiaalses meeskonnas on omakorda hea planeerida häid suhteid loovaid ja hoidvaid tegevusi klassides, klasside üleselt ja ka lapsevanemate kogukonnas.

Programm "Kiusamisest vabaks!" ei sisalda täpset arendustegevuste retsepti. Küll aga pakub see nii vahendeid, ideid, mudeleid kui ka lähtepunkte oma alusteks oleva nelja väärtuse – eespoolgi välja toodud sallivuse, hoolivuse, austuse ja julguse – arendamiseks koolis.

Programm "Kiusamisest vabaks!" sobib koolidele, kes on otsustanud panustada organisatsiooni arendamisse.

Programm on loodud austuses iga kooli unikaalse kogemuse ja kogukonna vastu, uskudes, et kool ise oskab kõige paremini näha oma vajadusi ja et kogukonnal on sisemist ressursi enda seisundi ja vajaduste uurimiseks ja parendamiseks.

Kuidas arendustööd ehk muutust planeerida ja juhtida

Muutuste juhtimisel on hea toetuda mõningale üldistusele ehk mudelile. Paljude võimaluste hulgas üks tuntumaid muutuste juhtimise ja probleemi lahendamise mudeleid on GROW mudel. See arendati välja Inglismaal ning seda on kasutatud laialdaselt enam kui viimase kahekümne aasta jooksul üle kogu maailma. Taani haridusteadlane Frode B. Andersen on kirjeldanud muutuste planeerimise mudelit haridusasutustele SMTTE mudelina. See on efektiivne võimalus nii programmi „Kiusamisest vabaks!“ kui ka ka

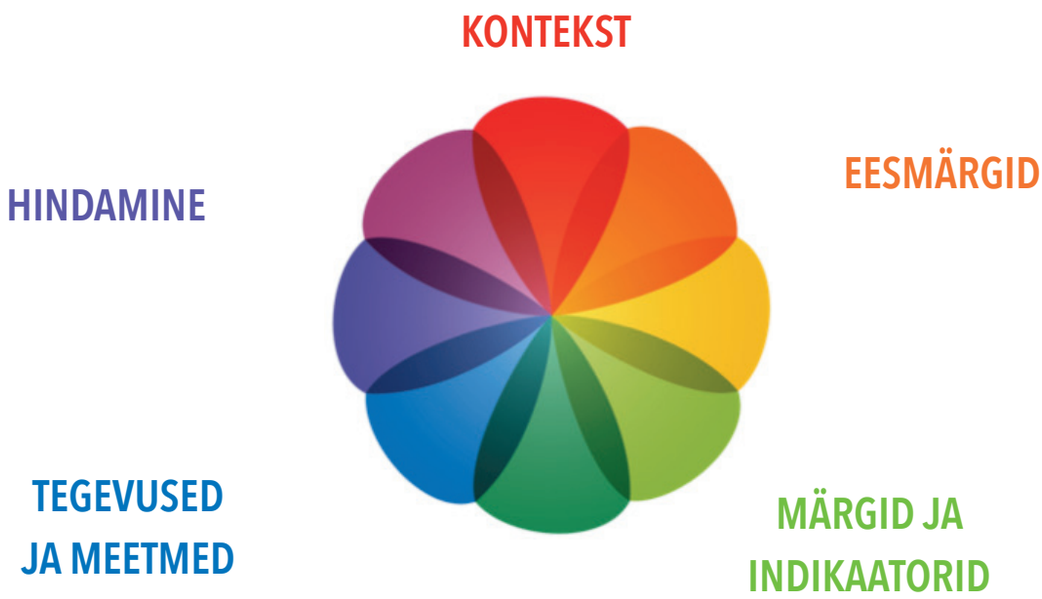

Muutuse planeerimise mudel SMTTE

teiste muutuste planeerimisel koolis.

Enne programmiga liitumist on juhtkonnal vaja läbi mõelda oma valmisoleku üle tegeleda organisatsiooni kultuuri arendamisega ja muutuste juhtimisega. See tähendab pidevat kommunikatsiooni kogukonnaga, jätkuvat olukorra hindamist, eesmärkide püstitamist ja tegevusi ning nende tulemuste hindamist. Eeltoodule järgneb omakorda taas uute eesmärkide seadmine, uued tegevused ja hindamine.

Muutuse planeerimise mudel SMTTE ehk kuidas programmi „Kiusamisest vabaks!" käivitada ja käigus hoida?

SMTTE mudel koosneb viiest üksteisele järgnevast loogilisest tegutsemise etapist, milleks on kontekst, eesmärgid, märgid ja indikaatorid, tegevused ja meetmed, hindamine (vt joonist).

Konteksti teadvustamine ja analüüs annavad vastuse küsimusele praegusest olukorrast ning ootustest ja soovidest tulevikuks. Selle kaudu on võimalik nii püstitada eesmärke kui ka planeerida jõukohaseid tegevusi, mida on muutusteks vaja. See mis sobib ühele, ei pruugi olla parim teisele – just siin avaldub kogukonna unikaalsus. Erinevate koolikogukondade liikmed on valmis astuma erineva suurusega samme. Siin ei ole ühest soovitust, sest heade suhete kultuuri saab arendada erineva pikkusega samme astudes ja erinevaid teid pidi kõndides. Siiski on ühiseks kontekstiks hetkeseisu kaardistamine, milleks võib olla näiteks

- uuringu tulemuste analüüs (rahulolu küsitlus jms);
- sise- või välishindaja, või -hindamise tulemus.

Konteksti osaks on ka soov programmiga liituda, mis võib avalduda näiteks lapsevanemate, koolipidaja, õpetajate grupi, hoolekogu, juhtkonna või teiste initsiatiivina.

Konteksti osana peaks kindlasti toimuma ka juhtkonna eneseanalüüs organisatsiooni arendamisel juhtimise soovi osas.

Lastekaitse Liidu kogemus näitab, et sageli toimub programmi põhikoolitus just selles muutuste planeerimise faasis. "On tähtis, et pärast koolimeeskonnaliikmete osalemist põhikoolitusel planeeritakse koolis teadlikult ka kõik järgnevad etapid.

Kontekstiga arvestamine tähendab kindlasti ka seda, et kooli juht peab hoolitsema, et programmiga liitumise ja rakendamisega

kaasnevad muutused oleks kõigi töötajate jaoks teada ja arusaadavad. Üksnes nii on meeskond kaasatud ja kursis.

Eesmärgid

Selles faasis püstitatakse kogu meeskonnaga eesmärgid. Eesmärkide püstitamine on hea planeerida ajale, mil kogu meeskond on koos.

Eesmärkide püstitamist saab alustada küsimustega, milleks võiks näiteks olla:

- kuhu me tahame jõuda,
- missuguseid inimesi tahame ühiskonda saata,
- missugused suhteid tahame enda kollektiivi,
- mida me tahame saavutada programmi rakendamisega?

Eesmärkideks võib näidetena välja tuua:

- kokkuhoidvad ja heade suhetega klassid;
- vanemate huvi olla kaasatud ja selle kaudu toetada oma last klassis;
- usalduslikumad suhted ja parem koostöö kooliastmete õpetajate vahel;

Eesmärke võib siduda ka näiteks iga-aastaste rahulolu küsitlusega:

- küsitluse uuendamine. Mida me veel küsimustiku kaudu teada soovime,
- kas praegused küsimused annavad meile piisavalt infot selle kohta, mida tegelikult teada soovime,
- millised on tulemustega seotud eesmärgid.

Eespool on välja toodud vaid mõned võimalikud näited. Tegelikud eesmärgid sünnivad aga igas koolis kohapeal vastavalt konkreetse kooli kontekstile.

Märgid või indikaatorid

Selles planeerimise etapis sõnastatakse indikaatorid, mille järgi mõistetakse, et organisatsioon on teel oma eesmärkide saavutamise poole. Näidetena saab siin välja tuua:

- loodud on rahulolu küsitluse töögrupp,
- põhikooli esimene aste alustab regulaarsete laste koosolekutega, kus harjutatakse ja analüüsitakse sallivaid, austavaid, hoolivaid, julgeid käitumismudeleid, tuginedes laste igapäevaelule,
- loodud on kooliastmete ülest koostööd planeeriv töögrupp jne.

Tegevused ja meetmed

Seda etappi saab laiemalt mõista kui vastust küsimusele, mida me teeme, et jõuda eesmärgile lähemale. Selles etapis on oluline nii tegevused kui ka nende järjekord paika panna; näiteks:

- õpetajad loevad kindlaks kuupäevaks läbi programmi käsiraamatu,
- otsustatakse regulaarsete laste koosolekute toimumise päev,
- otsustatakse millal ja milliste intervallidega kohtuvad õpetajad töökoosolekutel koostööks töö planeerimisel lastega ja kogemuste vahetamiseks,
- täpsustatakse, mida ja missuguses järjestuses teevad töögrupid,
- täpsustatakse, mida ja missuguses järjekorras teeb juhtkond.

Hindamine

Selles etapis otsitakse vastust küsimusele eesmärgi saavutamise või mittesaavutamise ja põhjuste kohta. Kohased on näiteks küsimused: “kuidas?” või “miks mitte?” Samuti on hea leida vastused küsimustele:

- mis meil hästi toimib,
- mis ei toimi,
- missugused on tulemused?

Hindamisele järgneb taas konteksti kaardistamine ehk siis missugune on olukord praegu.

Head suhted koolis soodustavad õppimist ja paremaid akadeemilisi tulemusi. Alles siis kui juhtkonna ja õpetajaskonna omavahelised suhted on mõtestatud ja planeeritud, siis saab sama oodata õpilastelt. Nii on ehk järgmises PISA uuringus Eesti õpilased ühed õnnelikumad maailmas!

Toredat kooliaastat kõikidele koolidele!

Mõtteid programmi „Kiusamisest vabaks!“ täiendkoolitusest

Sirje Piht

õppejõud, õppekirjanduse autor ja metoodik

Kerstin Kööp

Tallinna Ülikooli Haridusteaduste instituudi alushariduse lektor

Sel kevadel lõpetasid järjekordsed huvilised õpetajad Tallinna Ülikooli Õpetajate Akadeemias programmi „Kiusamisest vabaks!“ täiendkoolituse. Koolitus oli üles ehitatud viie moodulina, mille kestel koostati iseseisva tööna uurija päevik ja selle kohta saadi koolitajatelt personaalset tagasisidet. Koolitusele oli loodud tugi e-õppe keskkonnas.

Õpe oli korraldatud õppijat aktiivselt kaasavaks, st käsitlemist leidnud teemad said õppijatele-õpetajatele omaseks läbi isikliku kogemuse. Õpitut analüüsiti teoreetiliste seisukohtades kontekstis, millesse andsid suure panuse koolitajad Merit Lage ja Auli Andersalu-Targo. Praktilise kogemuse jagamise, mõtestamise ja läbiviimise korraldamisse panustasid koolitajad Kerstin Kööp ja Sirje Piht.

Käsitlemist leidsid mitmed olulised teemad, sh grupiprotsesside juhtimine, lapsevanem kui partner, erinevad koostööviisid vanematega metoodika põhimõtete edukaks ja laiapõhjaliseks rakendamiseks. Samuti puudutati õppematerjali – selle rakendamise võimalusi, õpetaja enda kogemust, selle analüüsimist ja tulemuste rakendamist. Tähelepanu sai põhiväärtuste olemus ning õppematerjalides nende väärtuste märkamine ja ülekandmine oma igapäevatöösse. Uuriti “Kiusamisest vabaks!” metoodiliste vahendite mõtestatuma kasutamise ja lõimingu rakendamise võimalusi. Lisaks said kursusel osalenud vaadelda ka “Kiusamisest vabaks!” tegevusi lasteaias või koolis.

Kui Lastekaitse Liidu poolt pakutavatel

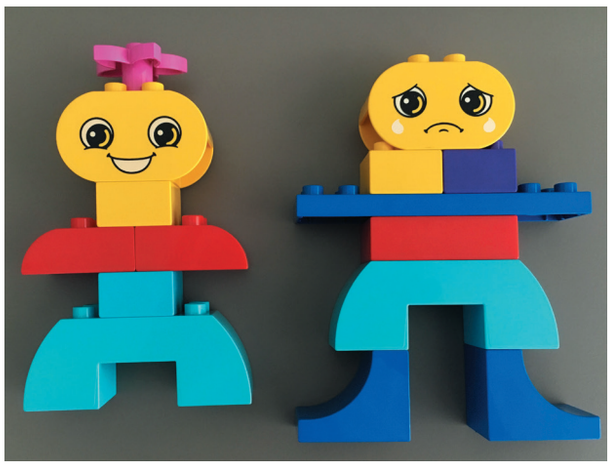

„Kiusamisest vabaks!“ programmi põhikoolitustel on rõhk kiusamise teoreetilisel taustal, metoodika ja materjalide tutvustamisel ning sellel, kuidas programmiga oma lasteaias või koolis alustada, siis täiendkoolitus on mõeldud eeskätt õpetajatele, kes on metoodikat juba rakendanud ning soovivad veelgi rohkem panustada lasterühma käitumiskultuuri kujundamisse, seda eeskätt enda eeskujuga. Sellest tulenevalt sai täiendkoolituse raames õpetajatega arutatud, milline on nende mõju lastele lasteaiarühmades või kooliklassides, millised on nende endi väärtushinnangud ja kuidas neid oma käitumisega igapäevastes tegevustes lastele edasi antakse. Jõudsime järeldusele, et vaid siis, kui me ise teeme nii nagu me soovime, et teised teeksid, saame olla head eeskujud. Kui me soovime, et lapsed käituvad üksteisega hoolivalt ja sallivalt, siis oleme meie need, kes seda käitumismustrit läbi igapäevategevuste õpetavad.

Täiendkoolituse viimasel kohtumisel esitles iga meeskond oma lasteaias või koolis rakendatud ja hästitöötavaid metoodilisi võtteid. See oli kohtumine, mis jättis nii koolitajatele kui ka koolitusel osalenud õpetajatele väga sooja mälestuse. Huvitavad slaidid, videod, praktilised tegevused, kus tehti koostööd RMK ja KIK-iga, tõestasid, et programm „Kiusamisest vabaks!“ võimaldab loovat ja lõimivat lähenemist. Õpetajad on loovad kasutamaks „Kiusamisest vabaks!“ elemente ja põhimõtteid ka igapäevastes toimingutes.

„Kiusamisest vabaks!“ ei ole koolides vaid kord nädalas toimuv klassijuhataja tunni osa, vaid programmi põhimõtteid rakendatakse igapäevaselt kõikides tundides ja kooli ühisüritustel.

Ei olda enam kinni ainult metoodikakohvri materjalides, vaid „Kiusamisest vabaks!“ mõttemuster peegeldub nende igapäevastes tegemistes. Kui vaid õpetajatel jätkuks aega ja pühendumist selle kõigega tegeleda!

Näitena saab välja tuua ühe lasteaia ettekande, kus slaididel ei olnud ühtegi pilti Sõber Karust või kohvri metoodilistest materjalidest ja fotodel kajastusid erinevad üritused terve õppeaasta jooksul, mis toetasid sallivust, üksteisest hoolimist ja heaks kaaslaseks olemist.

Teise näitena saab välja tuua õpetaja, kes kasutab oma lasteaiarühma õppe- ja kasvatustegevustes taaskasutuspoodidest leitud nukke, kellel on erinevad näoilmed (nt üks nukk on õnnetu, teine kuri, kolmas näitab keelt) ja keda saab kasutada nii erinevate emotsioonide õpetamisel kui situatsioonimängude juures. Veel toodi näiteid seoses Lego Duplo Education Build Me „Emotions“ sarjaga, mis aitab lastel nii enda kui teiste emotsioone paremini mõista ja väljendada.

Õpetajad teevad järjepidevat tööd selleks, et lapsed oleksid üksteise suhtes sallivad ja austavad, et nad näitaksid teiste suhtes hoolivust välja ja et nad julgeksid välja astuda nii enda kui ka kaaslaste kaitseks. On hea tõdeda, et „Kiusamisest vabaks!“ ei ole koolides vaid kord nädalas toimuv klassijuhataja tunni osa, vaid programmi põhimõtteid rakendatakse igapäevaselt kõikides tundides ja kooli ühisüritustel. Kui sallivus, hoolivus, austus ja julgus on õpetajate hinges olemas, siis selle rakendamine on vaid aja küsimus.

Mis on ELU?

Sirje Piht

õppejõud, õppekirjanduse autor ja metoodik

Tallinna Ülikoolis on juba kaks õppeaastat üliõpilastel õppekavas uus projektipõhine õppeaine ELU ehk erialasid lõimiv uuendus. Nagu nimi ütleb, ühendab õppeaine üle ülikooli erinevate erialade üliõpilasi, kes tunnevad huvi õppejõudude väljapakutud projektide vastu. Nii on tänaseks juba kolmel semestril osalenud üliõpilased ELU projektis „Õpime mängides või mängime õppides?" Projekti raames peavad üliõpilased koostama teoreetilistele seisukohtadele tuginedes praktilist rakendust vajavad lahendused, neid tutvustama ja avalikuks tegema. Mõned materjalid on saanud selliseks, mis sobituvad suurepäraselt programmi „Kiusamisest vabaks!" täiendama või lisamõtteid saama. Need on hõlpsalt leitavad ja kasutatavad.

Selleks, et aidata kaasa laste esinemisjulguse kujunemisele, soovitan tutvuda materjalidega https://tlueluprojekt.wixsite.com/esinemisjulgus

Erinevaid ideid õppemängude kasutamiseks matemaatika õppimisel leiab https://oppimemangides.weebly.com/

Mängulistele lahendustele täiendust koos mängujuhendite ja mängupõhjadega leiab https://eluplayandlearn.weebly.com/maumlngud.html

Hooli, märka ja julge sekkuda! Järgneval aadressil pakutakse välja erinevad videoklipid igapäevaelus esinevate kriitiliste situatsioonidega tegelemiseks, lisaks leiab foorumteatri rakendamise võimalused töös noortega https://oppevideod.weebly.com/

Omavahelise koostöö arendamise võimaluste kohta leiab mõtteid aadressil https://koostoomangud.weebly.com/

Soovin head uurimist, lugemist ja katsetamist!

Lastekaitse Liidu traditsiooniline konverents toimub novembrikuus

Digimaailm on loomulik osa meie igapäevamaailmast. Üha rohkem tarbime e-teenuseid ning seega saab aina olulisemaks oskus neid teenuseid teadlikult tarbida, aga ka kujundada. Lapsed õpivad uut tehnoloogiat kasutama kiiremini kui täiskasvanud, sest nad sünnivad maailma, kus arvuti ja nutivahendid on elu loomulik osa. Digimaailm kujutab lastele ühekorraga nii suurepäraseid võimalusi (õppimiseks, osalemiseks, suhtluseks, info tarbimiseks ja loomiseks) kui ka märkimisväärseid ohte (kahjustava materjali tarbimine, seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langemine, küberkiusamine jm).

Kuidas lapsed digitehnoloogiat ja selle pakutud võimalusi kasutavad, milline osa on digitehnoloogial lapse ja arengus, aga ka milliseid riske nad võtavad, milliseid ohte kogevad, millist teavet ja tuge suhtlusvõrgustikes edukaks toimetulekuks vajavad ja kellelt - need on teemad, millest konverentsil räägimegi. Samuti ka täiskasvanute – lapsevanemate ja lastega töötavate spetsialistide - rollist laste ja noorte digipädevuse arengu toetamises.

Täpsem info ja registreerimine Lastekaitse Liidu veebilehel alates oktoobri teisest poolest.

„Paremad sõbrad“ Tallinna Inglise Kolledžis

Programmi „Kiusamisest vabaks!“ sõprusprogramm „Paremad sõbrad“ ühendab väiksemaid ja suuremaid koolis käivaid lapsi. Programm lisab väiksematele lastele turvatunnet ja pakub vanematele lastele väärtustamise tunnet. „Paremad sõbrad“ aitab erivanustel lastel saada sõpradeks ja muuta nii koolikäimine meeldivamaks kõigile. Selles artiklis jagavad oma kogemust programmi kasutamisest Tallinna Inglise Kolledži gümnaasiumi õppejuht Liisa Pärn ja käesoleval õppeaastal abituuriumis õppiv Marcus Ehasoo, kes koostas uurimistöö „Kiusamisest vabaks!“ sõprusprogrammi „Paremad sõbrad“ tegevustest 2. ja 11. klassis.

Liisa Pärn
Tallinna Inglise Kolledž, gümnaasiumi õppejuht

Tallinna Inglise Kolledž soovis välja arendada ülekoolilist väärtussüsteemide programmi, mis sisaldaks ennetustööd, et kaasõpilaste ja õpetajate vahel oleks meeldivad koostööle orienteeritud suhted. Koolil on kasutuses õppija profiil, milles sisalduvad muuhulgas sellised väärtused nagu avatus ja hoolivus. Kuna „Kiusamisest vabaks!“ programm põhineb samuti neil väärtustel, oli kokkupuutepunkt olemas. Näis, et neid kahte saab omavahel kenasti ühendada, samuti oli „Kiusamisest vabaks!“ programmi puhul olemas võimalus seda ülekooliliselt rakendada. Juhtkonna sooviks oli kaasata kõik kolm kooliastet ning ka lapsevanemad. Selle tulemusena tekiks suurem kogukonna ja ühtse koolipere tunne.

Esmalt osalesime Lastekaitse Liidu korraldatud kahepäevasel õpetajate koolitusel, mis toimus vahetult enne uue kooliaasta algust augustikuus. Veidi enam kui poole aasta möödudes, aprillikuus, toimus programmi jätkukoolitus, mis hõlmas samuti kogu õpetajaskonda.

Esimese koolina Eestis olime julged ning võtsime eesmärgiks rakendada programmi ühes selle väärtuste ning põhimõtetega ka keskkooli osas. Alg- ja põhikoolis on õpetajatele abiks kohver programmi materjalidega ja muidugi juba paljudele lastele lasteaiast armsaks saanud Sõber Karu, keda võib igapäevaselt silmata koos õpilastega koridorides jooksmas või isegi õue kehalise tundi minemas. Suurt rolli just põhikooli viimastes klassides ning keskkoolis mängivad klassijuhendajad, kes on programmi väärtusi sidunud meie kooli õppija profiili põhijoonte kogumiga ning arutlenud nende üle just „Kiusamisest vabaks!“ programmi väärtuste taustal. Ikka ja jälle arutletakse küsimuse üle, kuidas olla salliv, hooliv, avatud ja julge. Neid teemasid saab hõlpsasti lõimida oma ainetundi iga õpetaja. Nii võib põimida arutelu nii kirjanduse kui ka võõrkeeletundidesse või lihtsalt mõttevahetuseks argipäevaste situatsioonide või klassis toimuva üle. Ühes viimases arute-

Ikka ja jälle arutletakse küsimuse üle, kuidas olla salliv, hooliv, avatud ja julge. Neid teemasid saab hõlpsasti lõimida oma ainetundi iga õpetaja.

lutunnis, mille oma gümnaasiumi klassiga pidasin, õnnestus mul publikuni viia mõttetera, mis võiks olla keskne igas lasteaias ja koolis - “me ei pea olema sõber igaühega enda ümber, kuid me saame igaühega olla ikka ja alati sõbralikud”. Arvan, et seda endale motoks võttes ongi samm-sammult võimalik ennetada kiusamist. Muidugi peame õpetajatena ka ise seda sõnumit päevast-päeva endaga kaasas kandma ning sellele vastavalt käituma.

Minnes ajas tagasi eelmise õppeaasta sügisesse, siis leidsime koostöös algklasside õppejuhiga, et programm ja selle põhitõed võiksid saada konkreetsed tegevused ka keskkoolis, kus ta muidu ehk vähem rakendust leiaks. Hea väljund selleks tundus olevat “Paremad sõbrad” programm. Koostöös algklasside rahvusvahelise klassi juhatajaga viisime terve õppeaasta jooksul läbi ühiseid üritusi 2. ning 11. klassi õpilastele.

Nagu ikka, oldi uue asja suhtes skeptilised ja eestlaslikult esmalt pigem negatiivselt meelestatud, seda just üheteistkümnenda klassi õpilaste puhul. Kuid aeg tegi oma töö, ning mida edasi, seda enam hakkasid ka nemad asja rohkem südamega võtma. Tõsi küll, mõned tegid seda juba esimesest kohtumisest peale. Õppeaasta jooksul toimus meil kokku 12 üritust, tempo oli koguaeg peal, kuid loobumissoovi ei avaldanud keegi. Ehkki peaaegu täiskasvanud õpilased leiavad sageli, et on juba piisavalt targad ja suhtuvad lisategevustesse kahtlevalt, siis „Paremad sõbrad“ programm leidis igati õigustust ja pakkus lisaväärtusi igale selles osalenule.

Oktoobrist juunini aset leidnud kohtumised hõlmasid väga erinevaid tegevusi. Enne jõule valmisid origami ja kirigami ning käejälgedest sõprusepuu, mille igal sõrmel olid kirja pandud omadused, mida iga sõber peaks endas kandma. Paaril korral toimusid kiiruse peale mõtte- ning sõnamängud. Väikeste üheks lemmikuks oli kindlasti „Kahoot!“, kust ei jäänud välja küsimused sõprusest ja programmi põhiväärtustest. Lisaks väikestele sõpradele tekitas ka suurtes palju elevust paberlennukite võistlus, kus oma väikesele sõbrale kaasa elades tekkis võistlusmoment ka keskkooli õpilastel. Tänu Salliva Kooli projektirahastusele õnnestus pakkuda kõigile ka Heino Seljamaa kohvriteatri etendust, mis ei jätnud külmaks kedagi publiku hulgast. Tegevuste ideed tulid kõik suurtelt õpilastelt, ühel korral kasutasime ka käsiraamatus pakutut.

Kuivõrd soovisin, et suured õpilased arendaksid ka enda juhtimise, ajaplaneerimise ja organiseerimisoskust, siis ürituste kavandamiseks suurtega kohtusime koos 2. klassi juhatajaga vaid viivuks, seega oli vastutus ikkagi õpilastel endil. Arvan, et hea kogemuse andis igale suurele sõbrale ka olukord, kus neil tuli ennast kuulama ja sõnade järgi tegutsema panna ca 50 inimest. See on kahtlemata kasulik kogemus mistahes täiskasvanuelu valdkonnaks. Julgen öelda, et keskkooli õpilased õppisid end selle programmi käigus paremini tundma ja avastasid endas ka uusi omadusi, nad arenesid eelkõige vaimult, mis ongi ju programmi „Kiusamisest vabaks!“ üks eesmärkidest. Programmi koordinaatorina nägin aasta jooksul,

kuidas nii mõnigi alguses kohmetu ja kartlik võttis aja möödudes ohjad enda kätte ning suhtles oma väikese sõbraga nii, nagu oleks teda alati tundnud. Sellist sulamist oli näha ka mitme väikese õpilase puhul. Rõõm on sellist arengut, sõprust ja koostööd eri vanusegruppide vahel edasi viia, mistõttu jätkame programmiga ka käesoleval õppeaastal ja seekord teeme seda juba kahes gümnaasiumi klassis. Uue koosluse puhul saan parendada vanaga tehtut ning püüda veelgi rohkem tähtede poole.

Marcus Ehasoo

Tallinna Inglise Kolledži abiturient

Esmapilgul programmist "Paremad sõbrad" kuuldes valdas mind skepsis ning mõte, et taaskord on suudetud tuua Eestisse programm, mille kasutegur on suure küsimärgi all. Kuid siis sain aru, et hinnanguid ei ole mõtet anda enne, kui ei ole näha tulemust, mistõttu otsustasingi oma uurimistöö subjektiks valida „Paremad sõbrad" programmi ning uurida, millega on reaalselt tegu. Etteruttavalt võin öelda, et tulemus ei olnud see, mida ma eeldasin.

Minu uurimistöö baseerus vaatlusele ja huvigruppide intervjueerimisele. Intervjueeritud said kõik huvigrupid, mis andis hea ülevaate sellest, mida asjaosalised ise programmist arvavad. Olles ise Tallinna Inglise Kolledži õpilane, valisin just selle kooli oma uurimuse teostamiseks. Oma uurimistöö eesmärgiks seadsin selgitada välja, milline mõju on programmil, millised on programmi tugevused ja nõrkused ning kuidas saaks programmi tulevikus paremini teostada.

Huvitaval kombel osutus gümnaasiumi õpilaste arvamus programmist kohe alguses peale küllaltki madalaks, olenemata sellest, et tegelikkuses ei oldud programmiga niivõrd tuttavad. Suures osas jagasid õpilased minuga sarnast skepsist. Kuid seevastu olid juhtkonna liikmed ja algklasside õpilased programmist huvitatud, viimaste puhul lausa õhinas: oldi uhked, et just nende klass välja valiti.

Nagu arvata oligi, muutus programmi jooksul arvamus nii ühel kui teisel osapoolel. Kõige olulisemaks faktoriks tooksin välja väärtushinnangute tekkimise ja nende arendamise. Vanemad õpilased õppisid suhtlema noorematega ja vastupidi, nooremad õpilased arendasid käelisi oskusi ning seoste tekkimiste võimet, sest programmilised tegevused sisaldasid üldjuhul lisaks suhtlemisele ka lisaeesmärki. Vanemate õpilaste tagasisidest selgus, et paljud said targemaks, kuidas teiste eest hoolitseda ning neid vajadusel aidata. Koostöövõime arendamine oli oluline märksõna terve projekti vältel, mis sai ka realiseeritud. Nagu igal ettevõtmisel, oli ka sellel oma mure- ja arengukohti. Peamiseks probleemiks sai kommunikatsioon ning sellega seonduvad arusaamatused. Kui koolis saavad kokku kolm erinevat huvigruppi, on nende vahel küllaltki raske leida aega ja kohta, kus kokku saada ja koos olla. Seetõttu toimus kohtumisi harva ning need ei kestnud kaua. Vähemasti õpilased ise tunnetasid seda, et pikemalt koos viibimine aitaks eesmärgile paremini kaasa. Programmi jooksul õnnestus kasutada peamiselt ainult ühte keskkonda: klassiruumi või saali, mis ei võimaldanud alati loovust kasutada ning seadis konkreetsed piirangud sellele, milliseid tegevusi sai läbi viia. Programm on küllaltki hea vaheldus tavapärasele kiusamisvastasele programmile. Kui koolil on soov enda õppekeskkonda muuta sallivamaks ja meeldivamaks ning kui tekib vajadus ühtsema kooli järele, siis kindlasti tuleks proovida kasutada just seda programmi. Antud programmi eeliseks on valikuvabadus, st et ette on antud ainult raamid, kuid mida seal raamide sees peale hakata, see on juba igaühe enese loovuses kinni.

Koolirahu leping sõlmiti Pärnus

Õppeaasta esimesel päeval, 3. septembril, kogunesid Pärnu linnapea, haridus- ja teadusminister Mailis Reps, Lastekaitse Liidu, Noorteühingu TORE ja Eesti Õpilasesinduste Liidu esindajad Pärnus Rüütli platsile, et õpetajate, õpilaste, koolijuhtide ja paljude teiste linnakodanike silme ees pidulikult alla kirjutada Koolirahu lepingule.

Koolirahu eesmärgiks on luua turvaline ja sõbralik koolikeskkond õpilastele, õpetajatele, koolipersonalile, lastevanematele ja erinevatele kooliga seotud huvigruppidele. Hea kool on keskkond, kus õpitakse tundma ennast ja oma kaaslasi; sõbralikus ja sallivas õhkkonnas võib avaldada oma mõtteid ja tundeid; on ühtekuuluvust ja keegi pole tõrjutud; pahandustesse ja arusaamatusse suhtutakse rahulikult ja lahendusi otsivalt; omaalgatuslikkus on soositud; õpilaste ja õpetajate koolimotivatsioon on kõrge.

Koolirahu lepinguga saab liituda iga õpilane, õpetaja, koolijuht, lapsevanem, aga ka lihtsalt idee toetaja. Seda saab teha Koolirahu veebilehel http://koolirahu.lastekaitseliit.ee/allkirjasta-koolirahu-leping/. Septembrikuu keskpaigaks on lepinguga liitunud osapooli kokku 480-st koolist. Koolirahu lepingu saab ka eesti või vene keeles välja printida ja koolis või klassis allkirjastada. Lingid trükitavatele lepingutele on leitavad siin: http://koolirahu.lastekaitseliit.ee/koolirahu-leping/

Koolirahu sõlmitakse Eestis alates 1999. aastast iga õppeaasta alguses.

Vaata meeleolukat galeriid Koolirahu lepingu sõlmimisest siit: http://koolirahu.lastekaitseliit.ee/2018/08/galerii-koolirahu-2018/

“Kiusamisest vabaks!” Islandil

Kerstin Kööp,
Tallinna Ülikooli Haridusteaduste Instituudi alushariduse lektor

Island liitus „Kiusamisest vabaks!“ programmiga 2013. aastal. Lisaks kohalikule Lastekaitse Liidule (Save the Children Iceland, Barnaheill) toetab programmi kasutamist ka riigi president. 2014. aastal alustati esimeste pilootlasteaedadega ja 2018. aasta alguseks oli programm kasutusel umbes 40% lasteaedadest üle riigi. 2017/2018 õppeaastal alustati 1.-3. klassi materjalidega 15 pilootkoolis ning 2018. aasta sügisest peaks see materjal olema kättesaadav kõikidele koolidele, kes soovivad programmiga liituda. Huvi „Kiusamisest vabaks!“ vastu on suur ja uusi õpetajaid koolitatakse programmi kasutama mitmeid kordi aastas.

13. märtsil 2018 toimus Islandi pealinnas Reykjavikis rahvusvaheline „Kiusamisest vabaks!“ seminar, kus pidas kõne ka Islandi president Guðni Th. Jóhannesson. Seminaripäeva juhtis Islandi laste ombudsman Salvör Nordal, ettekandeid tegid Islandi Lastekaitse Liidu Barnaheill’i esinaine Kolbrun

Baldursdóttir, Aarhuusi ülikooli professor dr. Dorte Marie Søndergaard Taanist, Katrin Johnson Islandi ülikoolist, Lene Lykkegaard Taani Punasest Ristist ja Christina Stær Mygind Taani Mary Fondist. Lisaks tutvustati Islandi paremaid praktikaid nii lasteaia kui kooli tegevõpetajate poolt. Seminar lõppes Islandi näitleja Gói mõtete ja Jón Jónssoni lauludega.

Palju loovaid tegevusi

Seminarilt jäi kõige tugevamalt kõlama kaks mõtet.

- Alustades võimalikult noorte laste käitumiskultuuri kujundamisega on kiusamise ennetamine on kõige tõhusam. Teiseks just õpetajad mõjutavad oma eeskuju ja olekuga laste käitumist ning mida süsteemsemalt ja järjepidevamalt iga päev „Kiusamisest vabaks!“ metoodilisi võtteid kasutatakse, seda rohkem nähakse tulemusi laste käitumises.
- Islandi ülikooli esindaja Katrin Johnson esitas seminaril teise pilootuuringu tulemusi programmi rakendamisest esimestes pilootlasteaedades. Lisaks eelpool välja toodud mõtetele selgus uuringust, et väga olulise tähtsusega on ka koostöö lastevanematega ja vanemate informeerimine. Uuringu ja selle tulemustega on võimalik tutvuda järgneval lingil: https://www.barnaheill.is/static/files/Vinatta/free-if-bullying-skyrsla-2-.pdf.

Tegevõpetajad tutvustasid seminaril oma tegevusi lastega, mida nad on nii lasteaedades kui koolides teinud selleks, et programmi loovalt rakendada. Häid mõtteid oli palju, rõhutati nii koostööd rühmameeskonnas kui lasteaia/kooli üleselt. Samuti leiti, et mida rohkem vanemaid programmi rakendamisse kaasata, seda enam on programmi tegevustest huvitatud ka lapsed. Näidati palju pildimaterjali, mida on võimalik internetist ettekannetelt näha. Seminari kava ja ettekannetega saab tutvuda järgneval aadressil (enamus ettekandeid on küll islandi keeles, mõned inglise keeles, aga ettekannete fotodelt saab näha, mida õpetajad ja lapsed programmi raames Islandil teevad): https://www.barnaheill.is/is/forvarnir-og-fraedsla/vinatta/namstefna-um-vinattu

Päev enne rahvusvahelist seminari saime külastada lasteaeda ja kooli Reykjaviki lähistel, kus näidati meile seoses „Kiusamisest vabaks!“ programmiga erinevaid tegevusi. Lasteaias oli igapäevased tegevused jaotatud nii tööks kogu rühmaga kui tööks väikestes gruppides. Islandil on iga lasteaiarühma juures korraga vähemalt kolm täiskasvanut, kes pidevalt lastega tegelevad ning seetõttu on väga tavaline just töö väikestes gruppides. Kuna rühmade ruumid on väikesed ja kitsad ning kõikidel lastel korraga toas tegutsemine on keerukas, siis toimib väga hästi vahetustega õues käimine.

“Kiusamisest vabaks!” nii ühiselt kui individuaalselt

Näiteks on kaks täiskasvanut enamuse lastega õues, üks õpetajatest on väikse grupi lastega toas ja saab sel ajal lastega individuaalselt tegeleda. Kuigi „Kiusamisest vabaks!“ metoodika haarab kogu rühma ja on

Kogu tegevus jäädvustati fotodele ning pandi rühma seinale, et meeles pidada kui oluline on üksteisest hoolida ja mõttes toetada teisi ka siis kui nad parajasti meiega koos pole.

mõeldud tervele laste grupile, siis konkreetselt selles lasteaias toimuvad olulised arutelud ja üldise teadmise jagamine toimub terve rühmaga koos, kuid samas on võimalik töötada ka väikeste gruppidega, kus saab lastega rohkem arutleda ja nt vestluskaardi teemasse süüvida.

Meie nägime ühes rühmas tegevust, kus õpetaja istus nelja lapsega toas diivanil ja õpetaja arutles lastega ühe vestluskaardi teemat. Ülejäänud lapsed mängisid sel ajal õues. Tegevus oli hästi vaikne, lapsed kuulasid rahulikult ning kõigile anti piisavalt aega vastamiseks. Pärast näidati meile karude kodusid, mida tehti piimapakkidest. Igal lapsel oli karu kodu ise kaunistatud ja igal majal oli kaks nime peale kirjutatud, üks oli lapse enda nimi ja teine lapse karu nimi. Lapsed olid oma karude kodude üle väga uhked.

Koostöö on kõige aluseks

Teises rühmas töötas õpetaja samuti nelja lapsega korraga, neil oli parajasti käsil huvitav filmisalvestamine. Kasutati tahvelarvuteid, millega pildistati laste väikseid karusid, otsiti neile programmist sobilik taust ja lisati pilte. Terve protsess salvestus nutiseadmesse ja pärast said lapsed vaadata filmina, kuidas nad karu pildistasid, kuidas programmis taustale sättisid ja kuidas teda kaunistasid. Tegevus oli üles ehitatud koostööle, sest nelja lapse peale oli kaks tahvelarvutit, neid tuli sõbralikult jagada, teise arvamust tuli kuulda võtta ja koos otsustada kõik tegevuse käigud.

Teised ühele lapsele mõeldes

Kolmandas rühmas tutvustas õpetaja meile seinal olevat pilti, selle kõrval olevaid fotosid ning jutukest. Selgus, et nende rühmas oli olnud keegi lastest pikalt haige ning üheskoos joonistati haigele lapsele lohutuseks ja kiireks paranemiseks pilt. Pilt skaneeriti sisse ja saadeti e-postiga lapse vanematele, et nad saaksid pilti lapsele näidata. Kogu tegevus jäädvustati fotodele ning pandi rühma seina-

le, et meeles pidada kui oluline on üksteisest hoolida ja mõttes toetada teisi ka siis kui nad parajasti meiega koos pole.

Lasteaias oli loodud siseruumides ka üks ühine mänguala, kuhu võisid minna erinevate rühmade lapsed koos mängima. See ruum oli olnud algselt fuajee, aga lasteaia meeskond otsustas, et kõleda mittekasutatava ruumi asemel võib just see olla koht, kus erinevate rühmade lapsed kohtuvad ja saavad koos mängida. Nii tekib ühtsustunne ja üksteise toetamine.

"Kiusamisest vabaks!" Islandi koolis

Koolis vaatlesime nelja esimese klassi tegevusi seoses „Kiusamisest vabaks!" programmiga. Kõikides klassides istusid tegevuse ajal õpetajad lastega vaiba peal põrandal, valitses rahulik meeleolu. Ühes klassiruumis kasutati massaaži, teises arutleti vestluskaardi situatsiooni üle. Kolmandas klassiruumis räägiti muinasjuttu, mis rääkis hoolivusest ja üksteise austusest. Neljandas klassiruumis meisterdati karudele pesasid. Hilisemas vestlusringis õpetajatega selgus, et nad on väga uhked, et said olla esimesed, kes programmi piloteerisid ning loodavad seda veelgi edukamalt järgnevatel aastatel oma klassis rakendada.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et „Kiusamisest vabaks!" programm on Islandil oma kanna kinnitanud, õpetajad ja lapsevanemad on veendunud, et programm aitab kaasa kiusamise ennetusele, rühma/klassiruumi kokkuhoidmisele ja laste üksteise toetamisele. Kuigi Islandil on „Kiusamisest vabaks!" programm olnud kasutusel vähem aega kui Eestis, on programmi rakendamine olnud juba tulemuslik. Õpetajad on motiveeritud programmiga töötama ning innustavad ka teisi lasteaedu/koole programmiga liituma.

Fotode autor Kerstin Kööp

Foto autor Monika Montvila

Arvamusfestivalil arutleti heade suhete vajadusest koolikeskkonnas

Juba alates 1991. aastast kehtib Eestis ÜRO lapse õiguste konventsioon, mis muu hulgas sätestab, et lapsel on õigus kaasa rääkida temaga seotud küsimustes. Nii pakkus Audentese Erakooli 6.a klassi õpilane Rihard Rannamets välja, et augustikuus Paides toimuval Arvamusfestivalil võiks olla arutlusel koolikiusamise teema. Palusime Rihardil kirjutada ajakirjale „Märka last“, miks see teema oluline on. Samuti palusime arutelul osalenud psühholoogil ja Lastekaitse Liidu programmi „Kiusamisest vabaks!“ koolitajal Auli Andersalu-Targol anda edasi arutatut.

Rihard Rannamets
Audentese Erakooli 6.a klassi õpilane

Talvel kogusid Arvamusfestivali korraldajaid ideid, millistest teemadest võiks augustis Paides toimuval Arvamusfestivalil lastearuteludes rääkida. Arutasime oma klassis, millised võiksid need teemad olla. Mulle tundus, et väga oluline on endiselt koolikiusamise teema. Seda arvasid ka mitmed minu klassikaaslased ning ka Arvamusfestivali korraldajad, kes valisid minu pakutud teema arutelude programmi.

Koolikiusamine toimub tänapäeval üha

Koolikiusamine toimub tänapäeval üha rohkem internetis. Seda ei ole seal nii näha nii nagu tavalist kiusamist.

rohkem internetis. Seda ei ole seal nii näha nii nagu tavalist kiusamist. Mulle tundus, et oleks vajalik arutleda teemadel, et kuidas nutikiusamist märgata ja mida siis ette võtta.

Arvamusfestivalil toimunud arutelus osales kolm Audentese kooli õpilast - Mirtel Montvila, Elisabeth Ots ja Jan Alex Alla. Täiskasvanutest arutlesid ühiskonnaõpetuse, inimeseõpetuse ja ajalooõpetaja Kadi Aavik ning Lastekaitse Liidu programmi „Kiusamisest vabaks!“ koolitaja Auli Andersalu-Targo. Kahjuks jäin ise haigeks ega saanud seetõttu Arvamusfestivalist osa võtta. Arutelu juhtimise võttis enda kanda minu klassivend Jan Alex Alla.

Auli Andersalu-Targo
Lastekaitse Liidu programmi „Kiusamisest vabaks!“ koolitaja, psühholoog

Vestluse algul arutasime seda, kas küberkiusamine on üldse olemas ja kuidas sellest aru saada, kas tegemist on kiusamisega. Jõudsime järeldusele, et küberkiusamine on kindlasti noorte elu reaalne osa ja mitmed neist on seda kas otsesemal või kaudsemal moel kogenud. Kiusamine päris elus ja virtuaalmaailmas on selline olukord, kus keegi korduvalt kannatab ja saab haiget oma kaaslaste tahtlikult halva käitumise tõttu. Sageli tunneb ta end neist nõrgemana ja tal on raske end kaitsta.

Arutlesime Arvamusfestivalil, millest kiusamine üldse alguse saab ja milliste tagajärgedeni võib viia. Tuli välja, et nii kiusajatele kui ka kõigile teistele inimestele on oluline kuuluda mingisse seltskonda. Selle soovi täitumise nimel võivad noored teha ka mõtlematuid tegusid, näiteks kedagi alavääristada, kartes muidu saada ise tõrjutuks. Ka kiusamise all kannatavale noorele on väga keeruline tunda ennast üksildasena. Talle ei lähe keegi appi ja ta ei julge ka ise abi küsida ning satub seetõttu isolatsiooni. Tagajärjed seltskonnast välja jäämisele võivad olla väga rasked kuni depressiooni ja enesetapumõteteni. Kuuluvusvajadus on üks olulisemaid vajadusi igale inimesele.

Kübermaailmas kiusamise eripäraks on selle keeruline peatamine. Kui mingi info, näiteks postitus foto või tekstina, on avalikuks tehtud, siis on raske selle levikut lõpetada ja väga paljud inimesed võivad seda näha. Ka anonüümsuse teema on küberkiusamisel keeruline, sest halvustavate postituste tegijad ei näe otseselt kui palju haiget nende teguviis teeb. Võib ka tekkida tunne, et neil ei ole justkui vastutust oma tegude eest.

Oluline vestlust lõpetav teema oli kiusamisega toime tulemine. Kurvalt mõjus noorte poolt välja öeldud mõte, et vanematele või teistele täiskasvanutele kiusamisest rääkida nad eriti ei soovi. Noortel ei ole suurt usku, et täiskasvanud saaksid midagi nende heaks teha. Lootustandva mõttena jäi siiski kõlama, et kõrvalseisjate julgus sekkuda on üks oluline võimalus kiusamist lõpetada. Noored pakkusid ise välja mõtte koolis nutiseadmete kasutamise keelamisest. See võimaldaks neil omavahel rohkem suhelda ja üksteisele paremad kaaslased olla.

Kübermaailmas kiusamise eripäraks on selle keeruline peatamine.

Ümber käe seotud mullikile värvimine ja sellega templite tegemine. Pliiatsihaare on oluline ka pintslitega värvimisel. Pildil olevad lapsed kasutavad õiget pliiatsihaaret.

Võimalikud põhjused lapse halva käekirja taga

Grete Anton ja Kristi Viimsalu
tegevusterapeudid

Aina rohkem leiavad tegevusterapeudi juurde tee lapsevanemad, kes on mures lapse käekirja pärast. Miks lapse käekiri ei ole loetav ja kuidas saaks seda parandada? See mure on põhjendatud, sest halb käekiri võib olla varem märkamata jäänud probleemide tagajärg ja parandustööga on vaja tegeleda õigel ajal. Juba kõige lihtsam oskus - hoida õigesti käes pliiatsit, valmistab mõnele lapsele tõelist väljakutset. Sellisel juhul on tegevusterapeut just õige spetsialist, kelle poole pöörduda.

Piisaval määral käelisi oskusi tagab lapse iseseisvuse tema igapäevaelu tegevuste sooritamisel. Võtame näiteks kontrolltöö koolis, kus piiritletud aja jooksul tuleb edasi anda oma teadmised kindlas valdkonnas. Kui aga lapse jaoks on loetavalt kirjutamine väljakutseks, võib tema tähelepanu koonduda just tähtede formuleerimisele ja sellest tulenevalt kannatab kirjutatava teksti sisu.

Käeliste oskuste all peetakse sagedamini silmas peenmotoorikat, kahe käe koostööd, koordinatsiooni ja osavust. Laste käte kasutamise oskused arenevad peamiselt läbi mängu. Mängu olemus ja sisu on aga aastatega muutunud. Ronimine mänguväljakutel, klotsidega ehitamine, rebimine ja kleepimine on kolinud suures osas nutimaailma. Ülemäärane nutiseadmete kasutamine mõjutab aga sõrmede ning õla- ja küünarvarre lihaskonna tööd, mis omakorda on aluseks õige pliiatsihoiu ja loetava käekirja kujunemiseks.

Neljanda ja kuuenda eluaasta vahel peaks lapsel lõplikult olema välja kujunenud juhtiv käsi.

See on käsi millega laps näiteks sööb ja pliiatsit haarab. Kui lapsel pole juhtivat kätt välja kujunenud ning ühe juhtiva käe asemel kasutab mõlemat kätt võrdselt, võib tal esineda raskusi täpsust nõudvate ülesanne sooritamisega, näiteks kääridega lõikamine. Selleks, et soodustada juhtiva käe väljakujunemist, jälgi, et eelkooliealine laps sooritaks oma igapäevaelu tegevusi iga kord ühe ja sama käega.

Paljudel lastel ei ole huvi kirjutamise ega joonistamise vastu, aga ilma harjutamata ei saa rääkida ilusa käekirja kujunemisest. Huvi tekitamiseks on erinevaid võimalusi. Jäta korraks kõrvale A4 paber ja klassikalised värvilised pliiatsid ning tee see tegevus põnevamaks.

Kasutage näpuvärve või pintsleid, joonistage kriitidega asfaldile, suurele põrandale laotatud paberile või pange paber hoopis seinale. Seinale tõmmatud paberile joonistamisel on veel üks suur kasutegur - seegi treenib lapse õla- ja küünarvarre lihaseid, mis on eelduseks loetava käekirja kujunemisele.

Fotod: Grete Anton ja Kristi Viimsalu

Näide õigest istumisasendist ja jalatoest, kui laud on lapse jaoks liiga kõrge.

Enne kui pliiatsiga paberile jooni hakata vedama, tuleb üle vaadata lapse istumisasend. Tool ja laud peavad olema mugavad ning õiges suuruses. Lapse jalad peavad olema toetatud, mitte rippuma õhus. Kui tooli või laua kõrgust ei ole võimalik reguleerida, aga lapse jalad ei ulatu maha, tuleks jalgade alla asetada midagi, millele jalgu toetada. Näiteks pappkast või hunnik raamatuid. Huvi kirjutamise/joonistamise vastu on tekitatud ja õige istumisasend leitud. Mis edasi?

Nüüd jälgi, kuidas laps pliiatsit käes hoiab ja kui tugevat survet pliiatsile avaldab. Vale pliiatsihoid ja ülemäärane surve põhjustab ebamugavust ja käsi väsib kiiremini. Õige pliiatsihaare koosneb pliiatsi hoidmisest nimetissõrme ja pöidlaga, pliiatsi toetamisest keskmisele sõrmele, neljanda ja viienda sõrme painutusest peopesasse ja käe toetamisest lauale. Kui laps kasutab ülemäärast pliiatsisurvet, jääb paberi teisele poole "kirjutamise muster" või paberisse tulevad augud. Seda probleemi saab lahendada erinevate nippidega:

- kasuta suurema läbimõõduga pliiatsit, et vähendada koormust sõrmeliigestele,
- kasuta pehmendatud käepidemega pliiatsit,
- proovi harjutamiseks panna paberi alla midagi pehmet, näiteks väike rätik, et laps õpiks survetugevust ise reguleerima. Kui surve on liiga tugev, läheb pliiats paberist lihtsalt läbi. Samuti võid proovida mehaanilise hariliku kasutusele võttu - liiga tugeva surve puhul tera murdub.

Kui eeltoodu kõnetab sind ja paneb mõtlema oma lapsele, siis võta ühendust tegevusterapeudiga ning küsi nõu. Sageli saab lapse käekirja probleeme lahendada lihtsate nippide ja õigete harjutustega.

Mul on suur mure

Lastekaitse Liidule helistatakse sageli väga erinevate lastega seotud mureküsimustega. Helistajateks on nii lapsevanemad kui ka lastega töötavad spetsialistid – õpetajad lasteaias ja koolis. Valisime välja paar sagedamini esitatavat küsimust ja palusime neil vastata ***Põhja-Eesti Rajaleidja keskuse juhatajal Urve Sellenbergil****.*

Minu lapse lasteaiarühmas on üks täiesti ettearvamatu laps – ta võib teisi lapsi või koguni õpetajat lüüa, sageli ta segab või takistab tegevusi ja õppetööd, võib tulla teiste mängu segama või lõhkuma. Oleme teiste laste vanematega arutanud, et selline laps ei sobi meie kollektiivi ja soovime, et ta kuskile mujale üle viidaks. Millest me peaksime alustama?

Ikka ja üsna sageli me kipume unustama, et igal lapsel on õigus käia ja õppida oma kodule kõige lähemas lasteaias või koolis ning seda vastavalt oma võimetele. Täiskasvanud peavad selle võimaluse tagama. Igas lasteaias ja koolis õpib erinevate vajadustega lapsi. Kohandumine tagab iga lapse, ka erivajadustega lapse, eduka kaasamise toimimise. See tähendab muutumist ja muutmisi, esmalt kõikide last ümbritsevate täiskasvanute arusaamades, hoiakutes kui ka keskkonnas. On oluline mõista, et nõndanimetatud „paha last“, ehk last, kes põhjuseta halvasti käitub, ei ole olemas. Lapse sildistamine ja tema tõrjumine tekitavad veelgi suuremaid pingeid, mis mõjutavad kõiki selle kollektiivi lapsi. Käitumishäireid eirata ei ole võimalik ja laps ei kasva sellest välja, vaid probleem pigem süveneb.

Mida kiiremini täiskasvanud probleemi teadvustavad ja abi otsivad, seda paremad ja ka kiiremad on reeglina tulemused.

Kõige esimene soovitus on leida konkreetselt selle juhtumi arutamiseks sobivad professionaalsed spetsialistid. Oluline on erinevate osapoolte koostöö, millesse tuleb kaasata nii lapsevanemad, õpetajad kui ka tugispetsialistid. Sageli pöörduvad Rajaleidja keskusesse nõustamisele nii vanemad kui ka õpetajad kahjuks alles siis, kui probleem on juba väga suur. Kiireid lahendusi sellises olukorras kahjuks pakkuda ei ole, kuid veelgi halvemaks muudab olukorra probleemi maha salgamine või sellest mööda vaatamine. Ka tuleb sellist olukorda vaadata laiemalt ja pakkuda tuge nii ettearvamatult käituvale lapsele kui ka kogu tema perele, sealhulgas selles kasvavatele teistele lastele, aga ka rühma või klassi õpetajatele. Muidugi on selline olukord raske eelkõige lapsevanemale. Hirm ja teadmatus lapse käitumise põhjuste kohta tekitavad kergesti tahtmise „pea liiva alla peita“ ja õpetajate ja teiste laste ja lapsevanemate murest mitte midagi teada. Ka siin aitab vaid heatahtlik ja hooliv suhtumine.

Tänasel päeval ei saa kindlalt väita, kui palju on tegelikkuses neid peresid, kus kasvamas ärevus- või käitumishäirega laps. Ühe näitena võib tuua diagnoositava häire aktiivsus- ja tähelepanuhäire (ATH), mis on erinevatel andmetel 4-8% Eesti lastest. Aktiivsus ja tähelepanuhäirele iseloomulikke sümptomeid esineb aga rohkem kui 10% lastest. Igas lastekollektiivis, näiteks klassis, kus on keskmiselt 20 last, võib seega olla 1-2 ATH tunnustega last. Muidugi soovime vanemate ja õpetajatena nii kasvatada kui ka õpetada „häid“ lapsi, kuid üha sagedamini

puutume kokku käitumishäiretega lastega. Nemad nagu kõik teisedki lapsed vajavad eemale tõukamise asemel toetust ja nende vanemad nõustamist ja tuge.

Minu lapsel ei lähe sellel aastal koolis üldse hästi – hinded on läinud halvaks, eriti just matemaatikas. Õpetaja on mulle mitu korda kirjutanud. Laps ise ütleb, et kõht valutab ja ta ei taha kooli minna. Käisime ka perearstil, tehti analüüse, kuid kõik oli korras. Kui vaid seda kooli ei oleks - ma ju ei oska oma last aidata ja pealegi ma töötan täiskohaga ning olen õhtuks tõesti väsinud. Meie perel ei ole ka selliseid vanavanemaid, kel oleks aega ja võimalust last aidata ja nädalavahetus on ju puhkamiseks. Olen väga mures, kuid ma ei oska ka kuskile pöörduda.

Õppekava on õpetajale suuniseks, kuid lapse õpetamise viisi ja vormi dikteerib ikka laps ja tema areng. Õpiraskused on esimeseks signaaliks, et last on vaja toetada. Esmalt tuleb uurida ja välja selgitada probleemi olemus. Nii võivad just füüsilised kaebused olla üheks signaaliks lapse õpiraskuste kujunemisest - näiteks puudub tal eduelamus või ei soosi keskkond õppimist. Iga laps soovib olla märgatud, edukas ja toimetulev. Nende võimaluste pakkumiseks on oluline roll kanda lapsevanema ja õpetaja omavahelisel koostööl, mis peaks põhinema avatud ja hoolival suhtumisel.

Ka õppimine on oskus, mida saab ja tuleb õpetada. Selle eesmärgi täitmisel on olulisel kohal paindlikkus, kus lapse võimed, vajadused, oskused on asetatud kõige tähtsamale kohale. Tuleb mõista, et lapse arendamine ja õpetamine saab edukalt ja eduelamusi pakkudes toimuda vaid diferentseeritud õpetamise põhimõtete järgimisel. Turvaline ning toetav õpikeskkond ja kodu ning kooli toimiv ja usaldav koostöö pakuvad lapsele kindlustunnet.

Rajaleidja keskustes töötavad professionaalsed eripedagoogid, kes aitavad hinnata lapse võimekust õppimisel. Just hindamise tulemusel saab anda soovitused nii vanemale kui ka õpetajale lapse parimaks toetamiseks erinevates ainevaldkondades. Me peame arvestama, et selliste õpiraskuste ilmnemisel tuleb koheselt kohandusi teha, kuid teisalt peab ka laps mõistma, et õppimine tähendab temapoolset pingutust ja tahtejõudu. Rajaleidja keskuses on õppenõustamise protsessis fookuses laps - last hinnatakse nii tema tervislikust seisundist kui ka kodust, kasvukeskkonnast ja haridussüsteemis toimetulekust lähtuvalt.

Rajaleidja keskused asuvad kõikides maakondades (vt www.rajaleidja.ee) ja õppenõustamise teenust osutatakse kõikides keskustes ühtsetel alustel, kaasates nii sotsiaal-, tervise- kui ka haridusvaldkonna spetsialiste. Lapsest lähtuv ja tulemuslik koos töötamine on kutsumus, mitte tüütu ja ebameeldiv kohustus. Kui üks koostööpartneritest näeb vajadust erinevalt ning koostöösse tekib seetõttu ebakõla, siis on võimalik, et laps jääb abita ja vanem ning õpetaja toetuseta. Koostöö ja suhtlus sõltub erinevate organisatsioonide kultuurist ja võrdsest panustamisest võrgustikku, kus väärtustatakse üksteiselt õppimist, kogemuste vahetamist ja info jagamist.

Kohandumine tähendab muutumist ja muutmisi, esmalt kõikide last ümbritsevate täiskasvanute arusaamades, hoiakutes kui ka keskkonnas.

HEA NÕU LASTEGA PEREDELE

Hoolin ja märkan

Kätlin Servet
Lasteabitelefoni juhtumikonsultant

Mari-Liis Mänd
Lasteabitelefoni teenusejuht

„Lasteabitelefon, tere! Kuulan teid."

„Ma ei tea kas ma pöördusin õigesse kohta...,"

„Ma ei tea kas see on üldse probleem...,"

„Ma ei tea kas te saate mind aidata...," „Mul on mure..."

Selliseid pöördumisi tuleb lasteabitelefoni töös ette iga päev. Helistajateks ja kirjutajateks on nii lapsed, vanemad, naabrid kui ka teised tähelepanelikud inimesed ning spetsialistid erinevatelt elualadelt. Ükskõik millise küsimusega tegu on, vastuseta ei jää keegi. Mõnikord saame vastata koheselt, vestluse käigus, teinekord tuleb infot veidi täpsustada ja tagasi helistada. Vahel on inimesel vaja head kuulajat ja kaasamõtlejat ning koos arutades jõuame sobiva lahenduseni.

Teemadering, millega lasteabitelefoni poole pöördutakse, on väga lai. Julgustamaks see loo lugejaid murelikus olukorras lasteabitelefoni poole pöörduma, toome näiteid erinevatest teemadest, millega nii lapsed kui täiskasvanud kõige enam pöörduvad:

- nii laste- kui vanemate vahelised kehvad suhted (ka suhted vanavanematega),
- kiusamine lasteasutuses või kodus (kiusajateks teised lapsed, õpetajad lasteaias või koolis, õed-vennad või muud sugulased),
- emotsionaalne ja/või füüsiline vägivald nii lapse kui täiskasvanu suhtes,
- laste kodust ära jooksmine,
- vanemate koju mittetulemine (pidutsemine, ülemäärane töötamine),
- enesetapumõtted ja enesevigastamine,
- erinevad tervisehäired (depressioon, söömishäired, ärevushäired, ülekaal jne),
- halvad hinded koolis,
- sõltuvuskäitumine (alkoholi- ja narkootikumide tarvitamine, suitsetamine),
- õigusrikkumised,
- hooldusõigusega seonduvad teemad (kes, millal, kuidas saab lapsega aega veeta, kes otsustab lapse elukoha ja lasteaia ning koolikoha üle).

Iga teema juurde võiks liita veel hulgaliselt alateemasid, kuid see ei annaks ikkagi täit pilti mitmekülgsest lasteabitelefoni tööst. Hea on näha, et üha rohkem ja rohkem märgatakse last, kes võib vajada abi. On olnud tublisid müüjaid, kes teatavad, kui kaubanduskeskuses on tunde istunud ük-

Oluline on meeles pidada, et mitte ainult väikesed lapsed ei vaja täiskasvanute tähelepanu, märkamist ja hoolimist.

siku moega laps ja kes end kurvalt minekule asutab, kui tal palutakse koju minna. Sarnaseid pöördumisi on tulnud ka söögikohtadest. Samuti on lasteabitelefonile teatatud trepikojas istuvast lapsest, keda vanemad sisse ei lase või kellel puuduvad korteri võtmed. Teated, mis tulevad lasteaedadest ja koolidest, on pisut erisugused. On olnud juhuseid, kus personal märkab lapse kehal löömise jälgi, mida vanem põhjendab lapse keevalise iseloomu ja kukkumisega, kuid millele tähelepanu juhtimise järgselt last enam mõnda aega kollektiivi ei tooda. Koolis puuduvad väärkoheldud lapsel sageli kehalise kasvatuse riided, et ei tekiks ka võimalust, et keegi peksmist märkaks. Väikeste laste puhul on eriti oluline täiskasvanute oskus märgata ja tähele panna laste juures toimunud muutusi. Näiteks kui lapse käitumine on ootamatult teistsugune, lapse meeleolu on pidevalt tavapärasest erinev.

Igaüks saab last aidata

Tihti tunnevad täiskasvanud hirmu mõtte ees „äkki ei olegi midagi hullu ja ma reageerin üle, parem ei räägi või ei teata kuhugi“. Lapsed usaldavad täiskasvanuid ning seeläbi ka väga loodavad nendele. Eriti siis, kui on juhtunud midagi tavapärasest halvemat. Seepärast on oluline, et täiskasvanud ei laseks ennast häirida kahtlustest vaid mõtleksid pigem suunal, et nemad võivad olla just need, kes on selle lapse jaoks tol hetkel määravalt olulised, tänu kellele võib selle lapse olukord muutuda paremuse poole. Kui selgub, et kõik on hästi ning laps ei vaja abi, siis on kõigil sellest ainult hea meel ja saadud hingerahu, et kõik on korras.

Lasteabitelefonis julgustame lapsi rääkima ja abi küsima ning vajadusel räägime nende eest.

Ka noored vajavad abi

Oluline on meeles pidada, et mitte ainult väikesed lapsed ei vaja täiskasvanute tähelepanu, märkamist ja hoolimist. Lasteabitelefoni kogemusest saame jällegi tuua näiteid, kus noored kirjeldavad enda probleeme või muresid ja ütlevad sinna juurde, et nad pole kunagi varem nendest kellelegi rääkinud. Lugejatele võib tunduda uskumatuna, kui mitmed lapsed päeva jooksul annavad teada sellest, et nad on koledad, et keegi ei hooli neist, nad tunne-

vad end väga üksikuna, nende õppimine ei suju, õpetajad kiusavad, nende vanemad on kas tööga liiga hõivatud või on lihtsalt ükskõiksed, neil puuduvad sõbrad ja nad ei soovi ega jaksa enam elada. Kui hakata noorega vestlema, siis ütlevad nad tavaliselt, et elul pole mõtet, kedagi nagunii ei huvita, te ei saa midagi muuta, parem on, kui mind ei ole. Aga muutused on alati võimalikud ja kasvõi väikeste sammude kaudu on võimalik saavutada imesid. Lasteabitelefonis julgustame lapsi rääkima ja abi küsima ning vajadusel räägime nende eest. Kindlasti küsime, kas tema lähikonnas on mõni inimene, keda ta saab usaldada ja kellele oma muredest rääkida. Kui see inimene on olemas, siis on see tõeline kergendus ning saame noort julgustada tema poole pöörduma. Kui sellist inimest aga ei ole, siis otsime võimalusi spetsialistide hulgast ja võtame ühendust lastekaitseametniku, kooli psühholoogi, sotsiaalpedagoogi või klassijuhatajaga. Püüame leida kedagi, kes saaks lapsele kohapeal appi tulla, sest lasteabitelefon saab toetada telefoni või veebivestluse kaudu.

Märka oma last!

Lapsed paluvad tihti, et me mitte mingil juhul vanemaid ei teavitaks. Nad ei soovi, et vanemad muretseks või ei usu, et nad oleks vanemate jaoks tähtsad. On juhtumeid, kus vanemad magavad kodus, kui laps end oma toas lõigub ja sellest lasteabitelefoni teavitab. Lasteabitelefon teeb sellisel juhul kõik võimaliku, et tuvastada hädasolev laps ja kutsuda kiirelt talle kohapeale abi. Samuti annab lasteabitelefon juhtunust teada ka lastekaitsetöötajale, kes saab edaspidi lapsele ja perele toeks olla näiteks erinevate toetavate teenuste leidmisel. Koostööd lastekaitsetöötajaga ei tasuks karta. Lastekaitsetöötaja on lapse ja pere abistajaks, kelle soov on aidata perekonda keerulistest olukordadest ülesaamisel.

Hea on näha, et üha rohkem ja rohkem märgatakse last, kes võib vajada abi.

Võta julgesti kontakti lasteabitelefoniga

Julgustame siinkohal kõiki hoolima ja märkama ning kahtlustest rääkima ja nõuannet küsima. Lasteabitelefoni töötajad on valmis tulema lastega rääkima ka lasteaeda, kooli, noortekeskusesse hoolivusest ja märkamisest ning tutvustama lasteabitelefoni tööd.

- Lasteabitelefoniga saab ühendust võtta nii eesti kui ka vene keeles:
- telefon 116111 (ööpäevaringselt, üle-eestiliselt, pöörduja saab jääda anonüümseks)
- veebivestlus www.lasteabi.ee kodulehelt „Küsi abi“ rubriigist
- e-post info@lasteabi.ee

Artikkel ilmub projekti Hea nõu lastega peredele raames

Lasteabi.ee
116 111

Sõber Karu maskoti laenutamine

“Kiusamisest vabaks!” programmiga liitunud lasteaiad ja koolid saavad pakkuda lastele ja täiskasvanutele palju rõõmu ja ehedaid elamusi, laenutades oma oluliste-le sündmustele Sõber Karu maskoti. Maskoti laenutamine on tasuta, kuid laenutaja korraldada on selle transport lasteasutusse ja tagasi Lastekaitse Liitu. Loe lisa kodulehelt: http://kiusamisestvabaks.ee/sober-karu-maskott

Foto autor: Liis Lindma

Sõber Karu mobiilirakendus

Lastekaitse Liidu ja Wise Estonia OÜ koostöös valminud mobiilirakendus ehk äpp on asjalikuks ja samas ka vahvaks tööriistaks lapsevanemale, suunates teda lapsega veedetud aega paremini planeerima ja täisväärtuslikumalt kasutama.

Sõber Karu mobiilirakendus sisaldab nii artikleid, videoloenguid kui ka praktilisi nippe lapsega koos oldava aja sisukaks veetmiseks.

Sõber Karu jõulukaart

Programmi „Kiusamisest vabaks!“ laiemaks eesmärgiks on muuta inimestevahelisi suhteid hoolivamaks. Lastekaitse Liit on trükkinud jõulukaardiks Erik Gurkini joonistuse oma heast kaaslasest Sõber Karust. Kahepoolne jõulukaart on suuruses A5, lamineeritud paberil. Jõulukaarte saab osta Lastekaitse Liidu e-poest aadressil https://www.lastekaitseliit.ee/e-pood/joulukaardid/sober-karu-joulukaart/ või kirjutades e-posti aadressile viive.rull@lastekaitseliit.ee.

Kandideeri Lastekaitse Liidu stipendiumile!

Alates 1. septembrist kuni 17. oktoobrini on avatud kandideerimine Sihtasutus Eesti Rahvuskultuuri Fondi allfondina tegutseva Lastekaitse Liidu Fondi stipendiumile.

Stipendiumi peamiseks eesmärgiks on toetada last ning laiendada tema võimalusi oma ande edasiarendamiseks.

Stipendium on ette nähtud osalemiseks aineolümpiaadidel, konkurssidel või spordivõistlustel või huvi-, spordi- või keeltekooli (-ringi) õppemaksu tasumiseks.

Loe kandideerimisest lähemalt Lastekaitse Liidu kodulehelt (https://www.lastekaitseliit.ee/lastekaitse-liidu-fond/)

Lastekaitse Liidu Fond asutamine sai teoks tänu Eesti Ühingute Liidu ja Soome-Eesti Kaubanduskoja poolt Lastekaitse Liidule omistatud „Sillaehitaja 2001" auhinnale. Kuna auhinnaga kaasnes ka rahaline preemia, otsustati seda kasutada loodava fondi algkapitalina põhi- ja keskharidust omandavate õpilaste toetamiseks. Personaalset stipendiumit jagatakse välja alates 2003. aastast, kokku on antud välja 29 stipendiumit.

Käesoleval aastal toetab stipendiumifondi **ACE Logistics Estonia AS** meeskond ja kliendid 10 000 euroga.

Kui soovid eraisiku või ettevõttena samuti toetada noori andekaid õppureid, saad teha annetuse SA Eesti Rahvuskultuuri Fond Swedbanki kontole EE672200221001101347, märgusõna "Lastekaitse Liidu Fond".

VAATA KA!

Loe ajakirja "Märka last" varasemaid numbreid aadressil

http://kiusamisestvabaks.ee/huvitavat-lugemist-spetsialistile/marka-last-kiusamisest-vabaks-erinumbrid

Liitu ka meie grupiga www.facebook.com/kiusamisestvabaks/

Väljaprinditavad pildid värvimiseks

Ühine piltide värvimine on heaks võimaluseks arutleda lastega väärtuste teemal. „Kiusamisest vabaks!“ veebilehelt leiad väljaprinditavaid värvipilte, mis on loodud vestluskaartide alusel.

Vaata aadressile: http://kiusamisestvabaks.ee/varvipildid

MTÜ LASTEKAITSE LIIT

MTÜ Lastekaitse Liit on katusorganisatsioon, mis aitab kaasa lapse õiguste tagamisele ja lapsesõbraliku ühiskonna kujundamisele. MTÜ Lastekaitse Liit, mis on asutatud 2. oktoobril 1988, tegutseb aktiivselt paljudes siseriiklikes ja rahvusvahelistes võrgustikes. Liikmesorganisatsioonid tegutsevad üle Eesti.

MEIE TEGEVUSED:

- tegeleme aktiivselt huvikaitsega lapse õiguste edendamisel
- mõjutame ühiskonda, sh osaledes õigusloome-protsessis
- viime läbi erinevaid programme ja projekte (sh rahvusvaheliselt)
- koostame ülevaateid ja analüüsime laste olukorda ning arvamusi
- teavitame ja nõustame
- korraldame koolitusi ja teavitusüritusi
- anname välja infomaterjale ja trükiseid

Lastekaitse Liit
Estonian Union for Child Welfare

MEIE VÄÄRTUSED

MTÜ Lastekaitse Liit lähtub oma tegevuses ÜRO lapse õiguste konventsiooni neljast üldpõhimõttest: ebavõrdse kohtlemise keeld, lapse huvide esikohale seadmine, lapse ellujäämise ja arengu tagamine ning lapse seisukohtadega arvestamine.

Meie väärtused on õnneliku lapse silmades!

MEIE MÄRKSÕNAD

- Märka last!
- Ära löö last – ka sõnadega!
- Kasvame koos!
- Samal poolel – lapse poolel!
- Targalt internetis!
- Lapse hääl!
- Kiusamisest vabaks!

KASULIK TEADA

Külasta kodulehte:
www.lastekaitseliit.ee

Vaata kasulikku infot:
www.targaltinternetis.ee
www.kiusamisestvabaks.ee

Loe veebiajakirja „Märka Last":
http://ajakiri.lastekaitseliit.ee/

Liitu ja ole kursis:
www.facebook.com/Lastekaitseliit

Tutvu lastelaagritega:
www.lastelaagrid.eu

MTÜ Lastekaitse Liit

Aadress: Endla 6-18 Tallinn 10142
Telefon: 631 1128
Kodulehekülg: www.lastekaitseliit.ee
Toeta meie tegevusi:
EE652200221001192369 Swedbank